

REXTER

ČASOPIS PRO VÝZKUM
radikalismu, extremismu a terorismu

ročník 7, číslo 1

Britské bezpečnostní sbory v boji proti separatistickému terorismu v Severním Irsku

Autor: Libor Štěpánek
Email: lstep@fss.muni.cz

British Law Enforcement Bodies in the Fight against Separatist Terrorism in Northern Ireland
This article examines qualities and characteristics of British response to separatist terrorism in Northern Ireland with respect to law enforcement bodies and counter-terrorist measures in the period before 2001. It focuses on both its operational anti-terrorist effectiveness, namely the development of specialised anti-terrorist units, measures and procedures, and democratic acceptability, more concretely on questionable measures going directly against the basic principles of the rule of law. The study concludes that in the given context Britain despite the lack of democratic credibility of some anti-terrorist activities developed a complex and relatively successful anti-terrorist system.

Evropa, podobně jako zbytek světa, čelí již dlouhou dobu závažnému druhu politického násilí, a sice terorismu. Terorismus se díky svému rozsahu i míře tragických dopadů na veřejný život, bezpečnost občanů i politickou stabilitu stal předmětem mnoha studií, které se snaží dopátrat jeho kořenů, pojmenovat jeho podstatu a prozkoumat možnosti účinné protibrany. Tento článek má za cíl představit zkušenost Spojeného království s vytvářením, organizací i odpovědností vnitřně bezpečnostních složek státu v boji proti severoirskému terorismu, neboť Velká Británie je v evropském kontextu zemí, která se zasazuje o potírání terorismu nejdelší dobu.

1 Úvod

Její postupy a postoje mohou ozřejmit komplexnost takového boje v prostředí demokracie založené na principech právního státu, který pro zachování svého základního *raison d'être* musí „chránit životy a majetek svých občanů a současně ... bránit porušování lidských práv“ (Wilkinson 1996:5-6). Velká Británie nejenže zakládá svou legitimitu na demokratických principech právního státu a respektu k lidským právům, ale navíc je současně příkladem země chápající terorismus jako vnitřní ohrožení bezpečnosti státu a jeho předcházení i potírání svěruje do rukou svých složek vnitřní

bezpečnosti, donucovacích orgánů a soudů, jejichž konání se opírá o zásady trestního práva (Wilkinson 1996, Reinares, Jaime-Jiménez 2000, Walker 2000).

Tento text se vyjma zaměření na jednu zemi z důvodu velké rozmanitosti všech možných forem terorismu soustřeďuje také pouze na jeden jeho specifický druh, a sice na terorismus separatistický¹ a to v období do 11. září 2001, kdy se zásadní měrou změnila podmínky protiterorismu² ve Velké Británii i celém světě. Zvolený přístup nám umožní věnovat pozornost právě konkrétním opatřením, skutečné činnosti i možným pochybením bezpečnostních sborů a donucovacích orgánů v protiteroristickém úsilí³.

Vlády Velké Británie si vždy byly dobře vědomy skutečnosti, že v demokratickém prostředí, ve kterém se ctí hodnota každého lidského života, a zřejmě ani v žádném jiném, dokonale účinná obrana proti terorismu neexistuje a nebude nikdy zaručena (Langguth 1993, Recalde 1997). Z toho důvodu musely volit mezi užitím velmi účinných ovšem demokraticky málo obhajitelných prostředků s tím rizikem, že „by v rámci krizových opatření mohly /tyto prostředky/ zničit samu podstatu svobody respektující právní stát, který mají za úkol chránit“ (Wilkinson 1996:3), nebo prostředků demokraticky přijatelných, ovšem obvykle mírně neúčinných.

Ačkoli odpovědné orgány obvykle hledají taková opatření, která by demokratickou přijatelností a funkční účinností uvedla alespoň do jisté rovnováhy, je nutno přiznat, že v případě Velké Británie se stalo téměř pravidlem, že při teroristických kampaních většího rozsahu přistupovali politici k ústupkům ze strany demokracie, přičemž sledovali především okamžitou efektivitu protiteroristických opatření, jakými zpravidla bývají speciální nové zákony, dočasné neobvyklé policejní pravomoci, zvláštní soudy, speciální režimy ve věznicích, a podobně, což vždy celkově narušuje a podryvá autoritu právního státu i vlastní lidská práva (Crelinsten, Schmid 1992, Reinares, Jaime-Jiménez 2000, Walker 2000).

2 Protiteroristické sbory Velké Británie: jejich vznik a vývoj

Velká Británie vnímá terorismus jako vnitřní ohrožení bezpečnosti státu, a proto k jeho potírání využívá trestního práva, jinými slovy prevence i odhalování teroristické trestné činnosti, stíhání teroristů i jejich zajišťování dlouhodobě svěřila do rukou vnitřně bezpečnostních složek, donucovacích orgánů a soudů (Wilkinson 1996). Na druhou stranu se do boje s tímto druhem politického násilí vedle policejních sborů dále zapojují také různá speciální oddělení, výzvědné a zpravodajské služby, a kupříkladu pravidelně také armáda⁴ či speciální protiteroristická komanda⁵.

Relativně komplexní systém protiteroristického úsilí ve Velké Británii vychází z její dlouhodobě přímé zkušenosti se separatistickým hnutím či dokonce terorismem spadajícím již do konce 18. století⁶, kdy zavedla protiteroristická opatření jako první země v Evropě. Nejstarší a na dlouhou dobu jediné bezpečnostní složky specializované na boj s terorismem tedy vznikly a působily v Británii, respektive v Irsku.

Složka Special Irish Branch (Zvláštní oddělení pro Irsko), jejímž úkolem byl boj s irským terorismem, a skupina působící na zbytku britského území Special Branch (Zvláštní oddělení) byly sice založeny již roku 1883, nicméně hlavní tíhu boje proti sektářskému násilí a potažmo terorismu nesl v Irsku od počátku sbor Royal Irish Constabulary RIC (Královský irský policejní sbor) (Jar Causelo 2000). Sbor RIC vznikl na troskách staré městské belfastské policie Belfast Town Police, která byla rozpuštěna roku 1865, když nebyla schopna zvládat sektářské nepokoje dřívějších tradičních venkovských komunit nově přenesených do průmyslového prostředí irských měst. Novodobé bitvy „oranžistů“ a „zelených“ v ulicích Belfastu měly nově potlačovat jednotky Constabulary of Ireland (Irský policejní sbor), kterému díky statečnosti jeho členů v době Feiniánského povstání udělila královna Viktorie jako prvnímu policejnímu sboru impéria roku 1867 titul sbor „královský“. Jednotky RIC se rychle rozrůstaly a na konci 19. století již žilo v 1 600 strážnicích irského venkova na 11 000 konstáblů⁷.

Po rozdělení ostrova roku 1921 se situace postupně zklidňovala a na území Severního Irska byl dočasně klid. Vlna násilí se znovu zdvihla až v 60. letech 20. století, kdy sbory Královského policejního sboru Ulsteru RUC (Royal Ulster Constabulary, následovník RIC), považované za pilíř starého systému v daném území⁸, nepatřičně drsně reagovaly na občanské hnutí ulsterských katolíků.

Následná vlna násilí, která si na území Ulsteru vynutila i dlouhodobou přítomnost armády vedla k přijetí zákona The Prevention of Terrorism Temporary Provisions Act z 21.11.1974, jakési teoreticky⁹ dočasné výjimečně tvrdé a přísné formě protiteroristické legislativy (Bonner 1992), která ve světle setkání s nebyvale rozsáhlým, náhlým a prudkým nebezpečím terorismu a občanských nepokojů zavedla speciální pravomoci donucovacích orgánů i soudů, mezi které patří mimo jiné tzv. Diplockovy soudy bez poroty¹⁰, větší váha svědectví příslušníků policie než obviněných nebo prodloužení doby předběžného zadržení na 48 hodin bez možnosti setkání se s právním zástupcem¹¹, což nemá v době míru obdoby (Vercher 1992, Walker 1992, Tangen Page 1998).

Ovšem zdaleka největšími změnami musel v průběhu čtvrt století trvající teroristické kampaně projít především sbor RUC. Situace si na jedné straně vynutila daleko větší operační a funkční pravomoci, čímž se ještě víc upevnil polovojenský statut sboru, nicméně veškerá ostatní zásadní opatření byla výsledkem tlaku politického. Prvním úkolem reforem bylo snížení počtu příslušníků RUC (koncem 60. let měl sbor téměř 30 000 mužů, na konci 90. let už jen 13 000, a to včetně 5 000 rezervistů (<http://www.psni.police.uk>)), druhým pak vyvážené rozložení členů RUC mezi obě znesvářené společnosti. Ještě roku 2000 se jednotky RUC musely potýkat se skutečností, že byly policií převážně protestantskou, vinou čehož k jejich činnosti logicky pramenila ze strany katolíků velká nedůvěra (O'Duffy 2000)¹². Velkopáteční dohoda o budoucnosti Severního Irska z dubna 1998 se pokusila o „nový začátek community policing pro celé společenství Ulsteru“ a ustavila komisi, která měla sestavit plán¹³ na vytvoření spravedlivého systému vnitřně bezpečnostních sil „citlivého k místním potřebám ... a odhodlaného ke změnám vedoucím k poskytování vysoce kvalitní a účinné policejní služby všem členům společenství bez rozdílu“ (Irish Times 11.4.1998).

Základ takovému sboru byl položen roku 2001 v podobě Police Service of Northern Ireland (Policejní služba Severního Irska) PSNI, která na území Severního Irska působí v současnosti, ovšem „v oblastech boje proti terorismu, vymáhání výpalného a pouličního násilí se plně spoléhá na pomoc

speciálních policejních sil“ (<http://www.psni.police.uk>).

Decentralizovaný model britské policie odrážející především potřeby vzájemně se podstatně lišících místních společenstev (Hayes, Brewer 1997) stál však především v minulosti v cestě snadnému zakládání specializovaných jednotek s centrálním velením a současně bránil pověřování existujících sborů místního charakteru specifickými pravomocemi (Greer 1995, Bonner 1992). Roku 1971 sice vznikla mimo Severní Irsko jednotka Metropolitan Police Bomb Squad, po pěti letech reorganizovaná na Anti-Terrorist Squad (Protiteroristická jednotka), dnes působící společně s již zavedenou Irish Squad v rámci Metropolitan Police Special Branch (Walker 1992), nicméně dlouhodobá potřeba existence zvláštních jednotek přivedla Velkou Británii nakonec k rozhodnutí využít ke speciálním potřebám vnitřní bezpečnosti služeb nepolicejních institucí, a to zejména armády.

Na rozdíl od evropských policií tak Spojené království disponuje několika nepolicejními jednotkami, jejichž úkolem je udržovat veřejný pořádek, a které v jiných zemích obvykle podléhají pravomocem národních policií; jedná se o vojenskou zpravodajskou službu Military Intelligence Department 5, Security Service a vojenskou výzvědnou službu Military Intelligence Department 6, Secret Intelligence Service, které jsou známější pod označeními MI5 a MI6.

Služba MI5 byla založena roku 1909 s cílem provádět kontrašpionáž. Vedle boje s irským terorismem se zabývá také organizovaným zločinem a obchodem s drogami. Její existence byla zveřejněna až zákonem o bezpečnostních službách v roce 1989, když byla do vedení služby zvolena Stella Rimingtonová¹⁴, jejíž jmenování výrazně napomohlo lepší spolupráci s policií a zvýšilo účinnost boje s teroristy (Brzybohatý 1999b, <http://www.police.uk/>).

Služba MI6 je sice starší, ovšem oficiálně vznikla až roku 1911 a jejím úkolem je sběr výzvědných informací po celém světě. V 70. letech se MI6 podílela na boji proti terorismu v Severním Irsku, nicméně její zásahy byly v zásadě kontraproduktivní, a proto se stáhla. Záležitost Irska přenechala nadále složkám MI5 a sama se věnuje „sběru informací o šíření jaderných zbraní, terorismu (s výjimkou IRA) a drogách“ (Brzybohatý 1999b, <http://www.police.uk>).

Bezpečnostní síly v Severním Irsku, ale i jinde, jsou dlouhodobě posilovány zvláštními jednotkami britského královského letectva Special Air Service (SAS), které tvoří přes své jméno¹⁵ speciální britskou sílu k řešení krizových situací. Přímo k potlačování terorismu v rámci SAS pak slouží útvar Counter Revolutionary Warfare Squadron - CRW Squadron neboli Special Projects Team (Skupina speciálních projektů)¹⁶. Jednotky SAS se zabývají také výcvikem dalších oddílů, vytrénovaly například skupinu rychlého nasazení RUC Special Support Unit - SSU (Jednotka speciální podpory), která vznikla roku 1982.

V Británii se považuje nasazování vojenských jednotek v mimořádných situacích za běžnou praxi, a to díky skutečnosti, že britská armáda je vycvičena v demokratickém duchu a že se její velení dlouhodobě zasazuje o kultivování vztahů mezi civilním a vojenským sektorem (Wilkinson 1996). Na armádu se v případě krizové situace obrací policie s žádostí o pomoc a velení bývá svěřeno do rukou vrchního konstábla. Nasazení vojska pod vedením či za přítomnosti policie pak upravuje zvláštní zákon o vojenské pomoci civilním silám Military Aid to the Civil Power MACP.

Druhá polovina 90. let odrážející výsledky dílem vzájemné únavy naprosto vyčerpaných soupeřících stran konfliktu (Taylor, Horgan 1999) a dílem dlouhodobých jednání politických kruhů i občanských organizací (McCartney 1997) ukončených Velkopáteční dohodou byla sice očividně klidnějším obdobím (Dingley 1999), nicméně vzhledem k faktu, že protiteroristické zákony bývají mnohdy spíše normami symbolického charakteru než na samu účinnost přímo zaměřená funkční opatření (Terradillos Basoco 1988), zůstala speciální protiteroristická legislativa i nadále součástí politického a právního života Velké Británie. Na přelomu století k ní navíc přibyl zákon The Terrorism Act 2000, který zavedl novou, podstatně rozsáhlejší definici terorismu; rozšířil množství skupin považovaných za teroristická uskupení (od irských separatistů, přes mezinárodní teroristy až po vnitřní extremistická hnutí typu ochránců přírody, antiglobalistů a odpůrců interrupcí); přinesl časově neomezenou platnost závaznou pro celé Spojené království (ačkoli nadále vymezuje určitá specifika pro Severní Irsko); zachoval téměř všechna tvrdá opatření „dočasných zákonů ze 70. let“ typu možného delšího předběžného zadržení; a konečně přidal opatření nová, neméně přísná, takže policie kupříkladu není povinna při zadržení občana udávat důvod takového zadržení¹⁸. Vzápětí po uvedení zákona The Terrorism Act 2000 v platnost ovšem došlo k teroristickým útokům na New York a Washington, na což reagoval britský parlament schválením zákona Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001, který především zpřísnil některá opatření a současně vytvořil dosud nezavedené nástroje pro případy mezinárodního a extremistického terorismu, čímž námi sledovanou oblast vnitřního separatistického terorismu nijak výrazně neovlivnil.

Celkově lze tedy tvrdit, že „dočasná opatření“ Velké Británie z počátku sedmdesátých let minulého století, vytvořená k potírání a předcházení zejména separatistického terorismu, poskytla právnímu řádu mimořádné nástroje a policejním silám zvláštní pravomoci, které zůstaly dlouhodobě v platnosti, a to bez ohledu na zvýšené či snížené riziko teroristických kampaní (Fenwick 2002). Zároveň struktura protiteroristických bezpečnostních sil Spojeného království vždy plně odrážející tradičně decentralizovaný policejní model Britských ostrovů dlouhodobě brání snadnému vytváření speciálních jednotek s centrálním velením je příkladem unikátního systému, který vedle policejních složek zapojil do protiterorismu rovněž nepolicejní síly s přesně vymezenými a nepřekrývajícími se pravomocemi. Efektivita tohoto systému se na mezinárodním poli odrazila například ve Společné akci týkající se vytvoření a udržování Seznamu specializovaných protiteroristických schopností, znalostí a zkušeností k usnadnění protiteroristické spolupráce mezi členskými státy Evropské unie z 15.10.1996, jejíž článek 1 pověřil „... Spojené království odpovědností za rozjezdovou fázi prvního roku shromažďování, uchovávání a rozšiřování Seznamu specializovaných protiteroristických schopností, dovedností a odborných znalostí“.

3 Nedostatky důvěryhodnosti bezpečnostních sborů v oblasti boje proti severoirskému terorismu

Komplexní protiteroristické úsilí Spojeného království tedy spoléhá na jedné straně na vysokou účinnost vnitřně bezpečnostních sil, které ke své práci potřebují speciální výcvik, vzdělání, technicky velice kvalitní a účinnou výzbroj a výstroj i jasné kompetence; na straně druhé tvoří nedílnou a nesmírně důležitou součást tohoto boje také demokratická spolehlivost zvolených prostředků, v očích veřejnosti transparentní a srozumitelné zásahy, jakož i vysoká důvěryhodnost všech

zainteresovaných orgánů. Následující řádky se zaměří na otázku legitimacy činnosti jednotlivých institucí a na pochybení či významné odchylky od demokratických principů v jejich práci, neboť vztah účinnosti a důvěryhodnosti protiterorismu se opírá o vědomí nutnosti přesvědčit veřejné mínění o tom, že „zvolené aktivity jsou nezbytné, že přinášejí účinné výsledky, že osoby používající legálního násilného nátlaku ve jménu demokracie jsou za své skutky veřejnosti odpovědní... a nemohou tedy konat svévolné a nepředvídatelné násilné činy“ (Chalk 1992:135).

Základ důvěry v oficiální státní násilí proto musí vycházet ze širší legitimacy režimu, která „je měřitelná odhodláním bránit demokratické principy, ... /zřejmým/ rámcem individuálních a menšinových práv a všeobecným respektem státních institucí k principům právního státu“ (Anderson, 2000:232). Takové pojetí vede k nesmírné důležitosti či přímo absolutní nutnosti nezpochybnitelné důvěryhodnosti zákroků státu ve složitém prostředí boje proti separatistickému terorismu, jehož aktivisté, kteří využívají obavy veřejnosti z možného nežádoucího narůstání a rozšiřování pravomocí donucovacích orgánů, obhajují svůj boj jako nutné násilí „cílené proti nelegitimnímu režimu“ (Anderson 2000:232).

Případná neudržitelnost zachování právního státu vytvořením neomezených, nedůvěryhodných a veřejné kontrole nepodléhajících protiteroristických opatření by zasadila těžkou ránu „základní liberální demokratické víře, ..., a sice představě, že všechny lidské bytosti mají právo být chráněny proti svévolnému zacházení a nátlakovým aktivitám institucí, které mají nějakou moc“ (Chalk 1992:134). Vymáhání práva proto musí odpovídat běžným procesům právního státu. Vládní moc nesmí svévolně deformovat zákony a upravovat pravomoci donucovacích orgánů a specializovaných vnitřně bezpečnostních sil k pohánění teroristů před soud, nesmí docházet ke všeobecnému či skupinovému potlačování práv, ani k využívání protiteroristických zákonů za účelem vytváření zástupných důvodů k represí politických protivníků a disentu (Schmid, Crelinsten 1992, Cotler 1998).

Velká Británie stála při uplatňování účinné protiteroristické politiky ve velice svízelném postavení, neboť její politická reprezentace musela odhodlaně přistupovat k jasným řešením, která přinesou co nejúčinnější východiska, a přitom co nejméně ovlivní běžný život většiny občanů. Současně se přitom ocitla mezi dvěma pomyslnými hranicemi zásadního odklonu od demokratických principů, které by mohly přivodit nezdár celému protiteroristickému úsilí a současně prohru samotné instituce demokratického právního státu.

Na jedné straně budí obavy taková forma právního státu, která nedokáže zajistit pohánění teroristů ke spravedlnosti, která v nepatřičné míře problémy spojené s terorismem přehlíží nebo je přímo ignoruje a která ve svém důsledku umožňuje příklon k anarchii. Na opačném konci pak stojí hrozba vymýcení terorismu na úkor demokracie či právního státu prostřednictvím příliš intenzivní násilné represe, která by mohla přivést demokratickou zemi až k diktatuře (Crelinsten, Schmid 1992).

Demokratické protiteroristické úsilí nesmí být překážkou způsobu života založeného na veřejně přijímaných demokratických hodnotách a tradicích, ovšem na druhé straně je patrné, že o tom, co je v zásadě „demokraticky přijatelné“, rozhoduje zejména povaha ohrožení a charakter společnosti, která se brání. Příklad Velké Británie dokazuje, že pokud je hrozba trvalá a velmi vážná, chuť obyvatelstva přijmout omezení demokratických principů je vyšší než v období relativního bezpečí. Teprve okamžité výsledky a důsledky přijatých opatření pak rozhodují o následném opětovném příklonu většiny občanů k neomezenému pojetí právního státu, o souhlasu se zachováním daného stavu či naopak o nárůstu veřejné podpory pro větší zásahy do základních demokratických principů.

Velká Británie čelící teroristickým aktivitám separatistických skupin, povaha jejichž činnosti má v naprosté většině případů politický podtext, přistoupila v předcházení a potírání terorismu k některým opatřením snižujícím procedurální kontroly vytvořené právním státem a v některých případech výjimečného ohrožení také k zásadnímu odklonu od konvenčních trestních řízení a výkonu práva (Crelinsten, Laberga-Altmejd, Szabo 1978). Klasické dlouhodobě obhajované odchylky od běžného systému soudnictví představují například tzv. Diplockovy soudy¹⁹, vedle kterých existují ve větším rozsahu také výjimečné pravomoci policie, jako prodloužení doby předběžného zadržení, při které podezřelý nesmí kontaktovat právního zástupce nebo mu dokonce nemusí být sděleno žádné obvinění. Tato vybočení a výjimky z běžného výkonu právního státu bývají většinou ospravedlňovány vysvětlením, že se jedná o „preventivní akce“ nebo nezbytné prostředky ke získání informací (ostatní členové teroristické skupiny by mohli být členem rodiny či právním zástupcem spraveným o zadržení například varování), ovšem na druhou stranu takové pravomoci zvyšují pravděpodobnost zneužití síly, špatného zacházení nebo zastrašování podezřelých, přičemž u zadržených pouze z důvodů jejich politických názorů (jakkoli sympatizujících s terorismem či jinými s demokracií neslučitelnými jevy) a nikoli z přímého podezření na spáchání teroristického činu jde přímo o „závažné pošlapání základních demokratických principů a individuálních lidských práv“ (Crelinsten, Schmidt 1992:334).

V této souvislosti by se nemělo zapomínat na skutečnost, že teroristé z veškerých (smyšlených i skutečných) nespravedlností i odchylek od norem právního státu vyplývajících ze speciálních či mimořádných protiteroristických opatření těží. Clive Walker dokonce tvrdí, že „jen málo věcí poskytne teroristům uspokojivější vítězství, než když v této zemi /Velké Británii/ při samotném procesu boje proti nepřítelům tradičních svobod tyto svobody my sami podkopeme“ (Walker 1992:10-11). Protiteroristické zákony by podle Walkera měly být co nejméně odchýlené od běžných zákonů, neboť „vnitrostátní boj proti terorismu je často charakterizován masivním a brutálním znásilňováním lidské důstojnosti“ (Walker 1992:10-11), a E.M. Fernández navíc dodává, že právě výjimky v postupech předběžného zadržení a výslechů dává teroristům ohromný prostor k propagandě, ve které se staví do pozice obětí „nespravedlivých zákroků nelegitimního režimu“ (Fernández 1998:234). Donucovací orgány i veškeré instituce zapojené do protiterorismu, které porušují přijaté normy, ničí svou legitimitu, podřívají svou důvěryhodnost a teroristům umožňují stavět se do role opravdových ochránců svobody, čímž odebírají jinak obvyklou podporu veřejnosti oficiálním autoritám. Navíc jakákoli výhra nedemokratickými prostředky se současně stává jistým způsobem prohry demokratické formy života, ve jménu které je boj proti terorismu veden.

Zajímavé je, že z politického hlediska nabídl Britské ostrovy v oblasti protiteroristického úsilí obrázek poměrně neobvyklé míry liknavosti až nezájmu (O'Duffy 1995, McKilney 1993), která se projevovala tím, že „britský establishment tráví nad irskými problémy co možná nejkratší dobu“²⁰ a po většinu nepokojů doufal, že „se účastníci obou stran konfliktu unaví a samo to vyprchá“ (Bowyer Bell 1995:156,41). Politickým představitelům tradiční a v Evropě dlouhodobě nejstabilnější demokracie se v přístupu k boji proti terorismu nepodařilo vyhnout použití přímých nedemokratických či alespoň demokraticky nedůvěryhodných postupů.

Jinými slovy, Británie se dlouhodobě potýká s existencí postupů neslučitelných s demokratickým právním řádem a nese následky v rámci právního státu těžko obhajitelné „špinavé války“ donucovacích orgánů a vojska²¹ proti terorismu, které mají své počátky v 70. letech 20. století, a sice přesněji v roce 1974, ve kterém teroristé z organizace IRA začali útočit i mimo území Severního Irsku. Donucovací orgány se tehdy začaly pokoušet bránit útokům všemi prostředky, snažily se

nalézt cokoli, co by mělo s teroristickou činností nějakou souvislost, přičemž se dopouštěly nemalého množství větších či menších pochybení. Atmosféra nutnosti přínosu okamžitých výsledků druhé poloviny sedmdesátých let, ze které ony chyby vzešly, navíc přiměla také soudy, aby v některých případech rozhodovaly poněkud urychleně až „zbrkle“ (Jar Causelo 2000:136). Nově zavedená dočasná legislativa, která umožňovala například zadržení podezřelých bez nutnosti vznést obvinění až na dobu pěti dní, byla po celou dobu značně kritizována. Její platnost vypršela roku 1988 a od té doby došlo a stále dochází k přezkoumání mnoha případů u Evropského soudu pro lidská práva.

Mezinárodní společenství odsoudilo zejména několik nejkřiklavějších případů (Jackson 1994). Za všechny jmenujme alespoň případ „Sedm MacGuireových“ (1974), ve kterém jeden člen rodiny u výslechu vypověděl, že jeho švagrová vyráběla bomby. Z trestného činu terorismu bylo následně obviněno a odsouzeno k nepodmíněnému odnětí svobody všech šest dalších členů rodiny, (rodiče na 14 let, tři jejich děti na 12 let, a dvě děti na pět respektive čtyři roky; jedno dítě přitom roku 1980 ve vězení zemřelo); následná revize případu prokázala jejich nevinu. Dalším případem byla „Guilfordská čtyřka“²² - po atentátu na bary Guilford a Woolrich (1975) policie zadržela a zatkla nezaměstnaného dvacetiletého katolíka Paula Hilla, který byl dříve téhož roku zproštěn viny z vraždy policisty. Ve vazbě se k činu přiznal a udal ještě jednoho svého spolužáka. Rozsudek doživotního žaláře byl po devatenácti letech revidován a Paul Hill byl zproštěn viny, když bylo prokázáno, že jeho výpovědi byly vynuceny mučením²³.

Také oběti případu „Šest z Birminghamu“ obžalované ze dvou atentátů, které usmrtily 21 lidí, obhájilo původně svou nevinu. Později byli obžalovaní mučeni a svou vinu doznali a všichni byli odsouzeni k trestu doživotí. Roku 1991 byl ale proces revidován, podařilo se prokázat mučení a po 16 letech byli zproštěni viny. Nebo konečně případ Judith Wardové, pětadvacetileté ženy bez domova, která byla zadržena spící na ulici v Liverpoolu a obviněna z příslušnosti k organizaci IRA a současně z atentátu v Leedsu, který usmrtil dvanáct lidí. Soud uložil dívce nejvyšší trest, ovšem revize z roku 1992 prokázala, že odsouzená je těžká schizofrenička, že její výpovědi policie zmanipulovala a že dokonce sami policisté, kteří zřejmě tušili její nevinu, zamlčovali před soudem vážné důkazy. Po osmnácti letech byla propuštěna na svobodu (Jar Causelo 2000; Amnesty International 1992, 1993).

Všechny tyto případy otrásly policejním i právním systémem Velké Británie, neboť se ze strany soudů a bezpečnostních složek nejednalo o běžná menší pochybení, nýbrž o zjevnou nekompetenci a očividné selhání demokratických principů v rámci celého protiteroristického úsilí (Journès 1992), podporované navíc s vidinou rychlého zadržení a odsouzení teroristů vládními kruhy Londýna i Dublinu (Jar Causelo 2000). Interní vyšetřování uvnitř policejních sborů, revize celého systému trestního práva i parlamentní vyšetřovací komise sice k určitým závěrům dospěly, nicméně vyjma poslaneckého tlaku na odstoupení soudců, kteří ve svých verdiktech vážně pochybili, a několika předčasných odchodů hrstky vyšších představitelů donucovacích orgánů do důchodu, vláda pouze uznala „existenci užívání násilí a manipulace“ (Jar Causelo 2000:40, Bonner 1992, Erbes 1992) v rámci protiterorismu a rozpustila vojenskou brigádu, která se dopustila největšího množství pochybení.

Veřejnost je vždy na práci speciálních protiteroristických komand velice citlivá. Pokud občané

začnou mít obavy, že tyto týmy vyvíjejí svou činnost mimo meze právního státu nebo dokonce sklouznou k praktikám a metodám odpovídajícím „špinavé válce“, pak se vládě může ve světle respektu občanských svobod a práv jen stěží podařit obhájit své zákroky a postupy pouze pomocí výsledků jednotlivých akcí (Chalk 1992). Uplatňování politiky „nejdříve zastřel, pak zfalšuj či vymysli okolnosti“²⁴, které započalo na konci sedmdesátých let, se bohužel stalo běžnou praxí i po celá osmdesátá a devadesátá léta, což Crelinsten a Schmid okomentovali slovy: „Když mají agenti státu průběžně dovoleno střílet podezřelé aniž by si dříve dali práci je zatknout, tak se stát posunul na cestě k režimu teroru již velmi daleko“ (Crelinsten, Schmid 1992:328).

Evropský soud pro lidská práva řešil zavraždění tří členů IRA jednotkami SAS v Gibraltar v březnu 1988; britská tajná služba MI5 byla dále obviněna z účasti na vraždě obhájce jedné z rodin v Gibraltar zavražděných členů PIRA Paula Finucana (Amnesty International 1996); roku 1992 zastřelili příslušníci RUC neozbrojeného člena IRA Pearse Jordana několika střelami do týlu; členové Metropolitní policie usmrtili neozbrojeného Diarmuida O'Neilla při zákroku proti infrastruktuře organizace IRA v Londýně roku 1996²⁵; maskovaní policisté zastřelili bez varování neozbrojeného Garethe Dorise krátce po explozi policejní stanice v Coalislandu v březnu 1997; v květnu 1997 byl před zraky příslušníků RUC, kteří nijak nezasáhli ani nereagovali na žádosti o pomoc, ubit protestantským davem v Portadownu katolík Robert Hamill, přičemž se později prokázalo, že jeden z policistů telefonoval jednomu z vrahů, aby zničil důkazy, které by ho mohly s vraždou spojit; a konečně 15.3.1999 připravil v Lurganu výbuch automobilu o život právničku a obhájkyň lidských práv Rosemary Nelsonovou, která byla již dlouhou dobu vystavena četným výhrůzkám a zastrahování ze strany příslušníků RUC²⁶ i armády (Vercher 1992, Bonner 1992, Jar Causelo 2000, Amnesty International 1995-2002).

Již dost otřesená pověst soudů i bezpečnostních složek v tomto ohledu byla kritizována ze zahraničí, a to především za nevyváženost přístupu donucovacích orgánů i justice. Například americký prezident Bill Clinton vzkázal bezpečnostním složkám, aby přestaly „bezdůvodně a nadbytečně používat smrtící síly“ a vyzval je „k ukončení existence spolužití bezpečnostních složek a protestantských polovojenských skupin“ (Jar Causelo 2000:136), přičemž v průběhu celých devadesátých let kritizovalo sbor RUC „za nesčetné zneužívání pravomocí páchaného proti členům katolické komunity a současnou velkou tolerancí vůči protestantům...“ dokonce také několik zpráv OSN (Jar Causelo 2000:140)²⁷.

Po podepsání dohod ze Stormondu se sice situace výrazně zklidnila (O'Leary 1995) a kupříkladu roku 1999 se dokonce podařilo omezit činnost tradičních hlídek v ulicích Belfastu (Jar Causelo 2000:143). Nicméně dříve (3.9.1998, po srpnovém atentátu v Omaghu) se vláda rozhodla přijmout velmi kontroverzní právní opatření, zákon Criminal Justice Terrorism and Conspiracy Act 1998, podle kterého svědectví či přesvědčení vyššího policejního důstojníka stačí jako důkaz k prokázání viny osoby podezřelé z teroristické činnosti či odmítnutí spolupráce osoby během vyšetřování je pokládáno za indicium k vině. Takové právní úpravy nepřinášejí protiteroristickému úsilí významné klady ani patřičné výsledky, neboť ve Velké Británii soudy ani politické kruhy nejeví velký zájem o odsuzování příslušníků donucovacích orgánů, kteří se nějak provinili proti principům právního státu a demokratických zásad protiterorismu²⁸, a tudíž bývají veřejností vnímána spíše jako opatření

nedemokratická, zbytečně represivní²⁹ a někdy až kontraproduktivní (Jar Causelo 2000).

Pochybení a odchylky od demokratických principů ve Velké Británii sice dlouhodobě otřásly kreditem a důvěrou bezpečnostních sborů i soudnictví, a například v Severním Irsku vedly přímo k rozpuštění sboru RUC a k jeho nahrazení novou bezpečnostní silou PSNI. Britská politická scéna si přesto dokázala udržet nutný odstup, takže mimo výměn ministrů pro Severní Irsko či jiných, do protiterorismu zapojených, odpovědných politiků nenese vláda žádné přímé dopady těchto rozporuplných opatření. V této souvislosti je ovšem na místě znovu dodat, že uspořádání britských policejních sil a potažmo i soudnictví charakterizuje tradičně rozsáhlá decentralizace, která v zásadě brání přímému vlivu nejvyšších politických kruhů na vlastní práci donucovacích orgánů i soudů.

4 Závěr

Vývoj bezpečnostních sborů, jejich pravomocí i demokratické odpovědnosti ve Velké Británii lze tedy shrnout konstatováním, že Spojené království vnímající boj proti separatistickému severoirskému terorismu jako vnitřní problém trestní povahy v podmínkách míru pověřilo jeho potíráním, trestáním i výkonem preventivních opatření donucovací orgány a soudy. Všechny protiteroristické síly pak byly tvořeny v duchu komplexního systému vnitřní obrany, který by kromě politických, sociálních či ekonomických řešení propojil mimořádné pravomoce obvyklých složek vnitřní bezpečnosti státu se zvláštními a specializovanými útvary armádního charakteru.

Britští politikové se snažili bojovat se severoirským terorismem takovým způsobem, který měl za cíl přinášet co možná nejrychlejší operační úspěchy. Tento způsob však na druhou stranu vyvolával situace, při kterých byla ve větší či menší míře omezována občanská práva zadržovaných či zaváděny mimořádné, v jiných případech nemyslitelné, odchylky od běžného výkonu práva. Tento vývoj umožnila v atmosféře všeobecného ohrožení ze strany terorismu větší tolerance obyvatelstva k přísnějšímu postupu proti osobám usilujícím o rozvrácení demokratického systému. Navíc navzdory skutečnosti, že se objevily případy zneužití protiteroristických opatření, je možné tvrdit, že Velká Británie disponuje relativně rozsáhlou škálou demokratických pojistek, které veřejnost vnímá coby ochranu právního státu a které brání politikům bezprostředně zasahovat do protiterorismu takovým způsobem, jenž by byl v přímém rozporu s právním státem.

Nová speciální legislativa, mimořádné soudy, zvláštní režimy ve věznicích i dočasné či neobvyklé pravomoci běžných donucovacích orgánů proto odrážejí rozsah a intenzitu teroristické hrozby a případy čtvrtstoletí trvající „dočasné“ protiteroristické legislativy ve Velké Británii jsou zřejmým dokladem toho, že terorismus je vážným ohrožením každého demokratického systému.

Navzdory mnoha pochybením disponuje Velká Británie jedinečnými protiteroristickými nástroji a opatřeními založenými na národních tradicích, politické kultuře i míře momentální teroristické hrozby, které vykazují zřejmou schopnost vytvářet příznivé podmínky pro úspěšný (připustíme-li skutečnost nemožnosti naprostého vymýcení terorismu) boj proti terorismu.

Poznámky:

1) Separatistický terorismus byl pro tento článek zvolen z toho důvodu, že náboženskou otázkou podbarvený, irský nacionalistický terorismus, který je někdy označován za terorismus národně-osvobozenecký či subrevoluční (Strmiska 1996:28), představuje ve Velké Británii očividně dlouhodobě aktivní, do období po 11. září 2001 dominantní a specifický druh politického násilí, jehož kořeny sahají hluboko do historie. Severoirský separatistický terorismus lze dále charakterizovat tím, že je tradiční ve svých aktivitách, což znamená především téměř neměnný způsob boje, využívající v největší míře únosů a vražd jednotlivců, bomb v automobilech, mířeného pouličního násilí, „revolučních daní“, útoků na ekonomické cíle, atd. (Cotler 1998), který se přitom v podstatě neuchyluje k zavádění „nových“ zbraní, zejména jaderných, biologických, chemických a jiných prostředků masové destrukce (Laqueur 1996), popřípadě sebevražedných atentátníků. Navíc lze sledovat, že se jedná o nepřenosný typ boje, což znamená jasně politicky vymezený a pevně zasazený do historických souvislostí daných regionů, který je veden zavedenými a známými etnoteritoriální skupiny (Zariski 1989) se zřejmým politickým cílem, kterým je nezávislost území na domnělé „okupační“ mocnosti (Hewitt1993, Schmid a Graaf v Strmiska 1996:21).

2) Pod termínem „protiterorismus“ chápeme „souhrn opatření a aktivit, jejichž účelem je prevence, potlačení a odstraňování následků teroristických akcí“ (Brzybohatý 1999a :52).

3) Široký záběr všech forem terorismu by totiž mohl v této souvislosti bránit hlubšímu rozboru a v určitých případech by dokonce hrozilo až srovnávání nesrovnatelného. Je totiž logické, že v praxi musí policie a veškeré donucovací orgány navzdory rovným možnostem a stejně nabytým pravomocím postupovat jinak v případech skupin s větší či menší podporou místní komunity, která disponuje svým tiskem, politickým křídlem či přímo vládními vyjednávači (IRA), a jinak ve věci teroristů, kteří nemají na území daného státu žádné tradiční zázemí, jako například Al-Kaida.

4) Teroristické kampaně jsou klasickou ukázkou případu, ve kterém se zejména v historii nasazovalo na ochranu veřejného pořádku tradičně vojsko, neboť běžné vnitřně bezpečnostní složky nebyly většinou s to danou situaci zvládat.

5) Speciální jednotky bývají policejního a vojenského charakteru, což obě skupiny výrazně odlišuje. Zatímco armádní komanda jsou vycvičena k vojenským zásahům s obvyklým cílem způsobit protivníkovi během válečných konfliktů co největší ztráty při co nejmenším riziku pro vlastní vojáky, policejní operace či přímo speciální komanda se naopak musí ze zákona soustředit na nejvyšší možnou míru šetření života a zdraví osob proti nimž se zasahuje. Policista nebo příslušník vojenského komanda v policejní akci má ze zákona povinnost strpět větší riziko než člen takové jednotky během válečných akcí, na druhou stranu mohou členové obou skupin využít při policejních zásazích speciální druhy munice, jejichž použití v průběhu válečných konfliktů zakazují Ženevské konvence (<http://www.interieur.gouv.fr/>, <http://www.police.uk/>).

6) Na konci 18. století zasahoval proti republikánským povstáním v Irsku vedle armády ještě Oranžský řád, sektářská a výhradně protestantská společnost založená roku 1795, jejímž cílem bylo mimo jiné zastrášovat odbojné katolíky a využívat proti nim teroru. Tehdejší velitel Britské armády v Ulsteru generál Knox žádal soudobou vládu o souhlas k podpoře Oranžistů, díky nimž měl „rebely z United Irishmen rychle porazit.“ Vláda tehdy podporu Oranžistů schválila a nechala se slyšet, že by „se nenávisť mezi oběma tábory měla ještě prohloubit, aby tyto dvě skupiny byly navždy rozděleny“ (www.policehistory.com, <http://www.psnipolice.uk/>), což se jim bezesporu podařilo.

7) Tyto jednotky podléhaly přísnému řádu, který řídil každodenní činnost i chování jejich příslušníků. Členové RIC dlouhou dobu například nesměli volit, měli přísný zákaz vstupu do hospod a barů za účelem zábavy, ženit se mohli až po sedmi letech služby, s výběrem nevěsty musely souhlasit vyšší orgány, a podobně; podstatným kladem původního sboru byla skutečnost, že na počátku 20. století sloužilo v jednotkách RIC dokonce 70% katolíků, což přibližně odráželo poměrný stav protestantského a katolického obyvatelstva na ostrově (www.policehistory.com, <http://www.psnipolice.uk/>).

8) Protestanti se viděli jako tradiční obhájci práva a pořádku a policii podporovali. „Policie byla stále převážně vnímána jako „naše“ spíše než „jejich“ (Dunn 1995:182).

9) O „teoreticky“ dočasnou legislativu se jedná z důvodu obnovování její platnosti v letech 1976, 1984 a 1989 na základě názoru vlády a potažmo parlamentu, že „pokud speciální legislativa dokáže účinně snížit rozsah terorismu, ..., je třeba ji zachovat, dokud ohrožení terorismu trvá“ (Terradillos 1988:23). Na druhou stranu je třeba uznat, že každá „obnovená“ legislativa odstraňovala některá výrazně nefunkční opatření a celý systém „výjimečnosti“ se snažila postupně přibližovat běžným metodám vyšetřování a klasickému soudnímu procesu respektujícímu základní občanské svobody (Walker 1992:39).

10) Obdobné soudní dvory s institucí samosoudce rozhodujícího bez poroty byly v historii zavedeny již zákony Malicious Damage Act (1861) a Explosive Substances Act (1883), dále pro samostatné Severní Irsko dočasně obnoveny zákonem Civil Authorities Act (1922), který mimořádné pravomoci soudů ještě rozšířil, a poté dlouhodobě obnoveny od roku 1973, kdy parlamentní komise vedená lordem Diplockem potvrdila, že „upuštění od běžných právních opatření chránících svobody může být v některých případech, zvláště ve společnosti, která čelí terorismu, zásadní, aby se předešlo většímu zlu“. Současně ovšem dodává, že „nesmí trvat dlouho a nesmí překročit únosnou mez, neboť jedním z cílů teroristů je vyvolat přehnanou reakci ze strany státu, a tím si naklonit sympatie těch, co by za normálních okolností stranili vládě“ (<http://cain.ulst.ac.uk/hmsodiplock.htm>). Nutnost existence tzv. Diplockových soudů bývá většinou vysvětlována možností zastrášení poroty nebo případu, kdy by většinou protestantská porota mohla stranit protestantovi nebo naopak přitížit

katolíkov, či většinově katolická porota naopak (Alexander 1986:176, Greer 1995).

11) Policie navíc může požádat o prodloužení předběžného zadržení na dalších pět dnů. Při běžném zadržení je povinností policie odevzdat zadrženého do rukou justice do 24 hodin, respektive po žádosti o prodloužení lhůty do 36 hodin.

12) V Ulsteru, kde žije přibližně 57% protestantů a 43% katolíků působilo v řadách RUC jen 7% katolíků (Jar Causelo 2000:134). Členové RUC, coby představitelé protestantské „ruky zákona“, byli také proto častými terči teroristických útoků katolických teroristů; jen v letech 1969-1994 zemřelo v souvislosti s terorismem 296 příslušníků RUC (Wilkinson 1996:9).

13) Vedení komise bylo svěřeno do rukou bývalého guvernéra Hongkongu Chrise Pattena, který doporučil mimo jiné změnu jména a znaku, další snížení počtu příslušníků sboru ze 13 000 na 7 - 8 000 osob, jiný systém přijímání nových členů, který by vhodně odrážel rozložení sil v severoirské populaci, odchod vojska, demilitarizaci policie, operační omezení jednotky Special Irish Branch nebo založení nového úřadu Police Authority, který by nebyl přímo odpovědný britské vládě.

Těmto doporučením se dostalo kritiky z politických kruhů obou stran. Jedni požadovali v podstatě „právně podloženou anarchii“ ve formě vlastních policejních sborů jednotlivých komunit a regionů kontrolovaných polovojenskými skupinami z každé strany, přičemž tvrdili, že „nelze zanechat /pouze transformovaný/ nástroj nadržující britským okupačním silám“, a druzí zase nesouhlasili s tím, aby byli ustaveni „zítřejší policisté z řad včerejších teroristů... /což/ vnímají jako vážnou urážku své komunity... a památky tří set dvou policistů, které teroristé zavraždili“ (Jar Causelo 2000:143-144). Pravdou zůstává, že naprostá většina členů sboru RUC reagovala umírněně a s návrhy převážně souhlasila (Dingley 1999).

14) Skutečnost, že se jedná o ženu a že bylo její jmenování zveřejněno, je v praxi evropských zpravodajských služeb velice neobvyklým jevem (Brzobohatý 1999b).

15) Jednotka SAS vznikla roku 1941 jako skupina, která se měla zabývat diverzním a nekonvenčním způsobem boje, a název SAS sloužil k jejímu utajení. Po skončení války byla sice rozpuštěna, nicméně již počátkem padesátých let SAS obnovili a nasadili do bojů v Malajsii. Od té doby zasahovala již ve více než 40 zemích světa.

16) Jednotku tvoří 78 mužů a je zajímavá tím, že není jednotkou stabilní, ale že se v ní po šesti

měsících střídají jednotlivé pododdíly SAS (Brzobohatý 1999b:136, <http://www.police.uk/>).

17) Pokud Britové chtěli zachovat zvláštní protiteroristickou legislativu, museli nový zákon nutně přijmout právě během léta 2000, neboť 24.8.2000 měla vypršet platnost přechodného zákona The Provisions Act přijatého po atentátu v Omagh roku 1998.

18) Což podle Clivea Walkera odporuje Evropské konvenci o lidských právech a základních svobodách (Walker 2000:9).

19) O nízké úrovni absolutní efektivity těchto soudů svědčí ta skutečnost, že do počátku 90. let bylo 64 ze 65 odvolání úspěšných, a to na základě „nevěrohodnosti předložených důkazů“ (MacFarlane 1992:97).

20) Britská vláda se problému chtěla zbavit co nejrychleji, a kdyby Severní Irsko projevilo zájem o nezávislost, dala by takovému procesu průchod. Ministr pro Severní Irsko Patrick Mayhew sdělil již před více než patnácti lety tisku, že „...takové cestě /k uvolnění Severního Irska/ by nestála žádná překážka. Ročně nás přijde jeden a půl milionu lidí /obyvatel Ulsteru/ na tři miliardy liber ... Nemáme tam žádný strategický zájem, nemáme žádný ekonomický zájem tam zůstat.“ (The Irish Times 27.4.1993)

21) Ačkoli nasazení armády bylo v určitých obdobích, kdy vnitřně bezpečnostní síly v čele s RUC nebyly schopny udržet veřejný pořádek, nezbytné (např. v letech 1971-1973), kdy bylo „nutné kombinovat právní možnosti s vojenským úsilím“ (The Irish Times 15.6.1975), vlastní zapojení vojska do irského konfliktu je dnes vnímáno spíše negativně. Přítomnost a činnost armády byla z mnoha důvodů kontraproduktivní. Pobyt vojska utvrzoval veřejné mínění v přesvědčení, že se zhroutil právní stát; armáda (na rozdíl od policie) nemá oporu své činnosti v zákoně; vojáci nejsou zběhlí ani vycvičení k plnění policejních úkolů; armáda běžně nespolupracuje s ostatními státy; a kromě toho obě znepřátelené komunity v Severního Irska chápaly vojsko jako prvek ryze nepřátelský (Dunn 1995:182). Počátek tohoto nepřátelství popisuje např. Padraig O'Malley ve své knize The Uncivil Wars: Ireland Today (Neobčanské války: Dnešní Irsko): „Celé oblasti byly odříznuty od světa, parašutisté rozrážely dveře a před očima hysterických žen a vyděšených dětí doslova rvali muže z jejich domovů... náhodná brutalita, zneužívání práv, nejistota a drsná nevybíravost armády při prohledávání okolí stejně jako nezájem k osudu zadržovaných, udržování malého počtu tajných míst k výslechům... změnilo vše v psychologii konfliktu. Armáda a „Britové“ se stali nepřáteli“ (O'Malley 1983:208).

22) Podle této události byl natočen film *In the Name of the Father* (Ve jménu otce) z roku 1991.

23) V červnu 1995 bylo ukončeno vyšetřování nezávislé komise vedené Johnem Mayem, které došlo k závěru, že „špatná rozhodnutí v případě ‚Guildfordské čtyřky‘ byla způsobena individuálním selháním policistů, vyšetřovatelů a soudců a nikoli určitou specifickou slabinou či závažnými nedostatky trestně právního systému“ (Amnesty International 1995).

24) Například roku 1982 byli členové těžce ozbrojeného útvaru rychlého nasazení (vycvičeného SAS) SSU (Royal Ulster Constabulary Special Support Unit), obviněni z nezákonného postupu, ve kterém dávali přednost zabíjení teroristů před jejich zadržením a předvedením k soudu. Vnitřní policejní vyšetřování této kauzy vedené zástupcem vrchního konstábla policejního sboru Greater Manchester Police, Johna Stalkera, došlo k závěru, že členové SSU nezákonně zastřelili pět mužů, ovšem nepodařilo se prokázat, jestli taktika policistů „střílet s cílem zabít“ byla praktikována na rozkaz vyšších hodností. Než byla záležitost vyšších šarží došetřena, Stalker byl z případu za „nevyjasněných okolností“ odvolán (Jar Causelo 2000:145-147).

25) V únoru 2000 uznal soud tento zákrok za oprávněný.

26) Ironií zůstává, že vyšetřováním vraždy byl pověřen právě sbor RUC.

27) Roku 2000 byly předány Evropskému soudu pro lidská práva čtyři případy policistů odpovědných za smrt dvanácti katolíků v Severním Irsku. Členové RUC byli obviněni z „politiky přednostního zabíjení před zadržováním podezřelých a dále ze spolupráce s polovojenskými skupinami loyalistů.“ (Amnesty International 2001)

28) Například v lednu 1995 byl zproštěn viny policista RUC odsouzený za vraždu devatenáctiletého studenta Kevina McGoverna roku 1991 s odůvodněním, že „je nutno přehodnotit legislativu týkající se použití zbraní státními bezpečnostními službami“ (Amnesty International 1995). O rok později nebylo dokonce ani zahájeno žádné trestní řízení proti policistům, kteří způsobili smrt Briana a Waynea Douglasových. Pitva přitom jasně prokázala, že Brian zemřel na následky šestinasobné fraktury lebky po úderech obuškem a Wayne na následky stresu, vyčerpání a poziční asfyxie (udušení), přičemž očití svědci potvrdili, že policisté mu při zadržování klečeli na hlavě, takže ležel s obličejem přimáčknutým k zemi (Amnesty International 1996). V únoru téhož roku sice byli odsouzeni dva příslušníci armády k trestu doživotí za vraždu Petera McBrida v září 1992, nicméně již

v listopadu 1998 jim byl zbytek trestu odpuštěn, a přitom nebyli za celou dobu ani propuštěni z armády (Amnesty International 1998). V prosinci roku 2000 bylo pro změnu zastaveno stíhání policisty, který v září 1999 zastřelil zezadu neozbrojeného bezúhonného občana Harryho Stanleyho. Policii na tuto „podezřelou osobu“ upozornil jiný občan, který zaměnil jeho skotský přízvuk za irský a nohu od stolu, kterou nesl v tašce, za pušku! (Amnesty International 2001)

29) Například zpráva Evropského výboru pro předcházení mučení z roku 1999 uvádí, že výbor při své návštěvě Severního Irsku získal videonahrávku výslechu, při kterém je zadržený bit a fyzicky týrán. Britská vláda výbor zpravila o tom, že stížnost byla prošetřena a zamítnuta (Amnesty International 2000).

Literatura a zdroje:

Odborná literatura:

Alexander, Y., Naves, A.S. ed. 1986. Legislative Responses to Terrorism. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publisher.

Anderson, M. 2000. „Counterterrorism as an Objective of European Police Cooperation.“ In: Reinares, F. ed. European Democracies Against Terrorism, Governmental Policies and Intergovernmental Cooperation. Aldershot: Ashgate Publishing Limited and Dartmouth Publishing Company Limited.

Bonner, D. 1992. United Kingdom. The United Kingdom Response to Terrorism. Terrorism and Political Violence 4:171-205.

Bowyer Bell, J., Jr. 1995. The Irish Republican Army Enters an Endgame. An Overview. Studies in Conflict and Terrorism 18:153-174.

Brzybohatý, M. 1999a. Terorismus I. Praha: Police History.

Brzybohatý, M. 1999b. Terorismus II. Praha: Police History.

Cotler, I. 1998. Towards a Counter-terrorism Law and Policy, *Terrorism and Political Violence* 10: 1-14.

Crelinsten, R.D., Laberga-Altmejd, D. a Szabo, D. 1978. *Terrorism and Criminal Justice*, Lexington: Lexington Books

Crelinsten, R.D., Schmid, A.P. 1992. Western Responses to Terrorism. A Twenty-Five Year Balance Sheet, *Terrorism and Political Violence* 4: 307-340.

Dingley, J. 1999. Peace Process and Northern Ireland. Squaring Circles?. *Terrorism and Political Violence* 11: 32-52.

Dunn, S. 1995. Protestant Alienation in Northern Ireland, *Studies in Conflict and Terrorism* 18: 175-185.

Erbes, J.M. et al. 1992. *Polices d'Europe*. Paris: L'Harmattan.

Fernández, E.M. et al. 1998. *Delitos Contra el Orden Público, Terrorismo, Contra El Estado o la Comunidad Internacional*. Barcelona: Bosch, Casa Editorial.

Greer, S. 1995. *Supergrasses A Study in Anti-Terrorist Law Enforcement in Northern Ireland*. Oxford: Clarendon Press.

Hewitt, Ch. 1993. „Terrorism and Public Opinion. A Five Country Comparison“. In: Moxon-Browne, E. ed.. *European Terrorism*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited. Hayes, B.C., Brewer, J.D. 1997. *Ethnic Minority Status and Attitudes Towards Police Powers. A Comparative Study*

of Great Britain, Northern Ireland and the Republic of Ireland. *Ethnic and Racial Studies* 20: 781-796.

Chalk, P. 1992. EU Counter-Terrorism, the Maastricht Third Pillar and Liberal Democratic Acceptability, *Terrorism and Political Violence* 6: 103-145.

Jackson, D. 1994. Prevention of Terrorism. The United Kingdom Confronts the European Convention on Human Rights. *Terrorism and Political Violence* 6: 507-535.

Jar Causelo, G. 2000. *Modelos Comparados de Policía*, Ministerio del Interior. Madrid: Dykinson S.L.

Journès, C. 1992. La Police en Grande-Bretagne. In: Erbes, J.M. et al.. *Polices d'Europe*. Paris:L'Harmattan

Langguth,G. 1993. „Origins and Aims of Terrorism in Europe“. In: Moxon-Browne, E. ed. *European Terrorism*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited

Laqueur, W. 1996. Postmodern Terrorism. New Rules for an Old Game. *Foreign Affairs* 6.

MacFarlane, L. 1992. Human Rights and the Fight Against Terrorism in Northern Ireland. *Terrorism and Political Violence* 4: 89-99.

McCartney, C. 1997. „Political Violence and Political Development in Northern Ireland. An Overview“. In: Reinares, F. ed.. *State and Societal reactions to terrorism*. Vitoria-Gasteiz. Oñati IISL.

McKinley, M. 1993. British Security Policies and Ireland. The Decline of a Territorial Imperative, *Studies in Conflict and Terrorism* 16: 113-133.

O'Duffy, B. 1995. Violence in Northern Ireland 1969-1994. Sectarian or Ethnonational?.
Ethnic and Racial Studies 18: 740-771.

O'Duffy, B. 2000.. British and Irish Conflict Regulation from Sunningdale to Belfast. Part II.
Playing for a draw 1985-1999. Nations and Nationalism 6.

O'Leary, B. 1995. Introduction. Reflections on a Cold Peace, Ethnic and Racial Studies 18: 5-11,
740-771,.

O'Malley, P. 1983. The Uncivil Wars. Ireland Today. Belfast: Blackstaff Press.

Recalde, J.-R. 1997. „Problemas de legitimidad. provocación terrorista y respuesta del estado“. In:
Reinares, F. ed. State and Societal reactions to terrorism, Vitoria-Gasteiz: Oñati IISL.

Reinares, F., Jaime-Jiménez, Ó. 2000. „Countering Terrorism in a New Democracy. The Case
of Spain“. In: Reinares, F. ed.. European Democracies Against Terrorism, Governmental Policies
and Intergovernmental Cooperation. Aldershot: Ashgate Publishing Limited and Dartmouth
Publishing Company Limited.

Schmid, A.P., Crelinsten, R.D. 1992. Editor's Introduction. Western Responses to Terrorism.
Terrorism and Political Violence 4: 3-6.

Strmiska, M. 1996. Politický terorismus. Úvod do studia politického terorismu v demokratických
systémech. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

Tangen Page, M., von 1998. Prisons, Peace and Terrorism. Penal Policy in the Reduction of
Political Violence in Northern Ireland, Italy and the Spanish Basque Country, 1968-1997. Londýn.
MacMillan Press, Ltd.

Taylor, M., Horgan, J. 1999. Future Developments of Political Terrorism in Europe. *Terrorism and Political Violence* 11: 83-93.

Terradillos Basoco, J. 1988. Terrorismo y derecho, comentario a las leyes orgánicas 3 y 4/1988, de reforma del Código penal de la ley de enjuiciamiento criminal. Madrid: Tecnos,S.A.

Vercher, A. 1992. *Terrorism in Europe, An International Comparative Legal Analysis*. Oxford: Oxford University Press,

Walker, C. 1992. *The prevention of Terrorism in British Law*. Manchester: Manchester Universtiy Press.

Walker, C. 2000. Briefing on the Terrorism Act 2000, *Terrorism and Political Violence* 2: 1-36.

Wilkinson, P. 1996. The Role of The Military in Combating Terrorism in a Democratic Society. *Terrorism and Political Violence* 3: 1-17.

Zariski, R. 1989. Ethnic Extremism among Ethnoterritorial Minorities in Western Europe. *Comparative Politics* 21.

Dokumenty, internetové a jiné zdroje:

Amnesty International výroční zprávy 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003 Dostupný z WWW: <http://web.amnesty.org/> , ověřeno ke dni 22.11.2008.

Commission on Legal Procedures to Deal with Terrorist Activities in Northern Ireland tzv.zpráva lorda Diplomka. Dostupný z WWW: <http://cain.ulst.ac.uk/hms0/diplock.htm>, ověřeno ke dni 20.9.2005

Forum for Peace and Reconciliation. Paths to a Political Settlement in Ireland. Belfast: The Blackstaff Press, 1995.

Government HM 1991 Response to the Home Affairs Committee Report on Practical Police Co-operation in the European Community HC 363. London: HMSO

Interpol terorismus. <http://www.interpol.int/Public/Terrorism/default.asp>, ověřeno ke dni 24.7.2006

Irish Times 'The Path to Peace'. <http://www.ireland.com/special/peace/>, ověřeno ke dni 22.11.2006

Joint action of 15 October 1996 adopted by the Council on the basis of article K.3 on the Treaty on European Union Concerning the Creation and Maintenance of a Directory of Specialized Counter-Terrorism Competence, Skills and Expertise to Facilitate Counter-Terrorist Cooperation between the Member States of the European Union. Official Journal. n° L 273, 25/10/1996

Mayhew, P. Comments by the Secretary of State for Northern Ireland. Belfast: Northern Ireland Office; Dostupný z WWW: <http://www.nio.gov.uk/igc2011.htm>, ověřeno ke dni 22.11.2006

Northern Ireland Office. Progress in the Northern Ireland Multi-Party Talks June 1996 to March 1997, Northern Ireland Office; Dostupný z WWW: <http://www.nio.gov.uk/talksrev.htm#opening>, ověřeno ke dni 22.11.2006

Police Service of Northern Ireland. Dostupný z WWW: <http://www.psn.police.uk/>, ověřeno ke dni 22.11.2006

Policejní server Velké Británie. Dostupný z WWW: <http://www.police.uk/>, <http://www.apa.police.uk/>, ověřeno ke dni 22.11.2006

Zákony Spojeného království Velké Británie a Severního Irska: Dostupné z WWW:
<http://www.homeoffice.gov.uk/> , ověřeno ke dni 22.11.2008.

Anti-Terrorism, Crime and Security Act, 2001.

Civil Authorities Special Powers Act Northern Ireland, 1922.

Criminal Justice Temporary Provisions Act Northern Ireland, 1970.

Criminal Justice Terrorism and Conspiracy Act, 1998.

Northern Ireland Act, 1982.

Northern Ireland Entry to Negotiations, etc Act, 1996.

Northern Ireland Sentences Act, 1998.

Northern Ireland Temporary Provisions Act, 1972.

Police Act , 1964.

Police and Criminal Evidence Act, 1984.

Prevention of Incitement to Hatred Act Northern Ireland, 1970.

Prevention of Terrorism Temporary Provisions Act, 1974.

Provisions Act, 1998.

Public Disorder Act, 1986.

Riot Act, 1976

Terrorism Act, 2000

Zpráva o PNI: A New Beginning: Policing in Northern Ireland, The Report of an Independent Commission on Policing in Northern Ireland, September, 1999

Zpráva Lorda Parkera: Report of the Committee of Privy Counsellors appointed to consider authorised procedures for the interrogation of persons suspected of terrorism, Her Majesty's Stationery Office, 1972.

Zpráva Lorda Diplocka: Report of the Commission to consider legal procedures to deal with terrorist activities in Northern Ireland, Her Majesty's Stationery Office, 1972.

Násilí jako strategie zájmových skupin

Autor: Aneta Valterová

Email: valterov@fss.muni.cz

Violence as a strategy of interests groups

While many articles focus on the use of violence by specific types of interest groups, such as terrorist groups or gangs, the literature focusing on the more general topic of violence as a strategy of interest groups is relatively scarce. This article is aiming at finding suitable definitions of both interest groups and violence and answering some basic questions related to this topic. Both the types of interest groups using violence as a strategy and the types of violence that can be used as an interest group strategy are addressed. Based on the conclusions of the first part, a typology of groups using violence is introduced. Along with the theoretical conclusions, examples of real life interest groups using violence as a strategy are presented in the text.

Násilí je po století využíváno jako nástroj pro dosažení (nejen) politické moci a v mnoha kulturách, či celých civilizacích představovalo dokonce nástroj hlavní. Jako takové je násilí předmětem množství vědeckých studií snad všech sociálně vědních oborů. I tento článek se bude zabývat násilím, a to konkrétně násilím jako jednou ze strategií, které zájmové skupiny využívají k dosažení svých cílů. Oproti textům, které se soustředí na strategie zájmových skupin obecně, či na „nenásilné“ strategie jako lobování či mobilizace členské základy, se tedy budeme soustředit pouze na násilí jako specifickou formu prosazování zájmu. Naopak oproti textům věnovaným obecně kolektivnímu násilí se zaměříme pouze na specifický typ nositele tohoto násilí, zájmovou skupinu.

Jedná se o téma, které je v českých zemích i zahraniční jako celek téměř nezpracované, a to i přes to, že existují desítky či stovky studií k jeho jednotlivým aspektům, především využívání násilí konkrétními typy zájmových skupin, typicky např. teroristickými skupinami.^{1,2} Problematika násilí jako strategie zájmových skupin totiž naráží na tři poměrně zásadní definiční problémy: Co považujeme za násilí, jaké jednání zájmových skupin zařadíme mezi strategie, a nakonec, co vlastně míníme zájmovou skupinou. Pokud bychom pracovali s těmito pojmy v jejich širších pojetích, bylo by celé téma natolik heterogenní, že by nemělo smysl se jím na takto omezeném prostoru, a možná ani v rámci textů výrazně rozsáhlejších, vůbec zabývat.

Prvním z cílů tohoto článku je najít taková vymezení výše uvedených jevů, která jsou použitelná pro zkoumání násilí jako strategie zájmových skupin. Druhým cílem je nalezení odpovědi na otázky, jaké

typy zájmových skupin využívají násilí jako strategii a které typy či formy násilí mohou být využity jako strategie zájmových skupin. Na základě vymezení definic a zvážení možnosti využití jednotlivých typů násilí jako se v další části textu pokusíme navrhnout typologii zájmových skupin využívajících násilí jako strategii. Součástí textu proto jsou také příklady konkrétních zájmových skupin využívajících násilí k prosazování svých zájmů, sloužící pro ilustraci teoretických závěrů.

Význam pojmů násilí i zájmová skupina je výrazně podmíněn kontextem, v němž je uplatňován. Z tohoto důvodu se budeme soustředit primárně na skupiny působící v rámci „západních“ demokratických zemí, v rámci huntingtonovské západní civilizace. I přesto však text tohoto rozsahu nemůže aspirovat na komplexní analýzu celého tématu násilí a zájmových skupin. Jde nám spíše o představení tohoto v obecné rovině zatím téměř zcela nezpracovaného tématu. Text by tak měl napomoci systematizaci studia strategií zájmových skupin spočívajících v násilí nebo jej zahrnujících.

Hledání vhodných definic

Vymezení zájmové skupiny

Problematika definice zájmových skupin jako takových je v politologii rozsáhle zpracovaná, přesto (či spíš právě proto) neexistuje žádná universálně přijímaná definice, ale naopak celá řada různých přístupů i konkrétních vymezení. V tomto článku vyjdeme z jedné z nejvíce uznávaných definic, a to definice Ulricha von Alemanna, podle nějž jsou zájmové skupiny „dobrovolně utvářené jednotky s určitými cíli a s určitým – na dělbě práce spočívajícím – vnitřním členěním (organizací), které se snaží uskutečnit individuální, materiální a ideové zájmy svých členů ve smyslu potřeb, užitek a ospravedlnění, přičemž to dělají uvnitř sociální jednotky ... a / nebo vůči jiným skupinám, organizacím a institucím...“ (cit. dle Fiala 1999: 57) Ve srovnání s některými dalšími klasickými definicemi, je tato dostatečně úzká, aby umožňovala konceptualizaci a operacionalizaci, zároveň ale není natolik úzká, aby vylučovala zahrnutí některých typů zájmových skupin.³ Alemannova definice obsahuje dva klíčové body: požadavek dobrovolnosti a organizace.

Požadavek vnitřního členění, tedy organizace, s sebou implicitně nese i podmínku určité trvalosti. Za zájmové skupiny nebudeme považovat spontánně vzniklé skupiny, např. vzpoury či demonstrace, které sice také vykazují určitou „strukturu“, ovšem pouze relativní a nestálou, v daném okamžiku vytvořenou a záhy se rozpadající. (Říchová 2000: 67) Toto rozlišení je pro naše účely důležité vzhledem k tomu, že právě spontánně vzniklá uskupení se často stávají nositeli násilí.

Druhým klíčovým bodem je požadavek dobrovolnosti. Tento požadavek je, dle našeho názoru, potřeba chápat ve smyslu dobrovolné volby stát se členem, případně ukončit členství z právního

hlediska.4 Z tohoto pohledu nás tedy nezajímají např. sociální tlaky, díky kterým může být pro jednotlivce existence mimo skupinu (např. církev) zcela nepředstavitelná. Neexistuje-li z právního hlediska povinnost členství ve skupině, je tedy tato podmínka splněna. Naopak podmínku dobrovolnosti nemůžeme považovat za splněnou v takových případech, kdy se jednatel sice může vyvázat z členství ve skupině, ovšem pouze stane-li se členem skupiny jiné (např. změna státního občanství, státy, v nichž platí povinnost vyznání víry atd.). Za zájmové skupiny tedy nepovažuje státy, ale např. ani rodinu.

Specifickým problémem z hlediska vymezení zájmových skupin jsou byrokratické instituce, armáda a ekonomické subjekty (obchodní společnosti), protože tato uskupení de facto splňují kritérium dobrovolnosti i organizace. Přestože tyto instituce nejsou zpravidla mezi zájmové skupiny řazeny, v určitém smyslu mohou odpovídat Alemannově definici zájmových skupin: Lze totiž argumentovat tím, že se tyto instituce mohou za určitých okolností „snažit pro své členy uskutečnit individuální, materiální a ideové zájmy svých členů“, tedy že byrokracie za určitých okolností může prosazovat své vlastní zájmy. (blíže viz Keller 2007) Přesto se domníváme, že tento typ institucí nelze mezi zájmové skupiny na základě Alemannovy definice zařadit, protože jejich primárním účelem není obhajoba zájmů vlastních členů, ale obhajoba šířeji (v případě byrokratických institucí a armády) případně úžeji (obchodní společnosti) definované skupiny. Zájmy členů, resp. zaměstnanců, resp. motivy, proč se stávají členy instituce (tedy např. hmotné zabezpečení, uspokojení z práce atd.) se tedy a priori neshodují s cíli celé organizace.5

Ještě komplikovanější otázkou je, zda můžeme za zájmové skupiny považovat například ilegální organizace zaměřené na prodej drog. Vztah mezi skupinou (resp. jejím vedením) a členy se ve většině případů bude podobat vztahu mezi zaměstnanci, resp. zaměstnavateli, řídí se ale nikoli vnějšími normami (pracovním právem), ale výhradně vnitřními normami skupiny. Z tohoto důvodu je v tomto textu řadíme mezi zájmové skupiny, byť s vědomím, že se jedná o klasifikaci poněkud problematickou a do značné míry závislou na konkrétní podobě jednotlivých organizací.

Naopak za zájmové skupiny nepovažujeme politické strany, přestože i ty, přinejmenším za určitých okolností, splňují výše uvedenou definici. V tomto případě se budeme řídit přístupem převládajícím v odborné literatuře, který mezi zájmovými skupinami a politickými stranami rozlišuje. (blíže viz Fiala, Strmiska 1998)

Vymezení strategií

Dalším definičním problémem je pojem strategie. Sociologický slovník ji definuje jako „rozhodnutí nebo sekvence rozhodnutí vedoucí k dosažení cíle“. (Jandourek 2001: 240) Jinými slovy, strategii chápeme jako plánované (realizované či nerealizované) jednání směřující (přímo či nepřímo) k dosažení určitého cíle, prosazení určitého zájmu.6 Je tedy zřejmé, že vymezení strategii úzce souvisí s definicí zájmů. Klasická definice zájmu od Maxe Webera (zájem jako „čistě účelová orientace jednání jednotlivců podle stejnorodých očekávání“ citováno dle Fiala 1999: 52) nám není příliš platná vzhledem ke svému zaměření na jednotlivce i obtížné operacionalizaci.

Vcelku vyhovující definici⁷ nabízejí David a Julia Jaryovi (1991: 321), kteří zájem, resp. zájmy definují jako „konkrétní společenský výstup ve prospěch konkrétního jednotlivce nebo skupiny. Tyto zájmy mohou být ty, které si člověk nebo skupina uvědomuje a snaží se jich dosáhnout, nebo takové, které jsou identifikovány ostatními, včetně sociálních vědců, jako podvědomé nebo ‘objektivní’ zájmy, jichž si dotčené osoby nejsou vědomy“. Zájem ve spojitosti se zájmovou skupinou tedy můžeme pojmut dvěma základními způsoby: v užším pojetí za zájmy považujeme jasně definované, deklarované či skupinou alespoň vnímané (dílčí i hlavní) cíle zájmových skupin, v širším pojetí pak i nedefinované implicitní cíle, jichž si skupina není vědoma, případně cíle, které skupina nesleduje, nicméně by jejich dosažení bylo v její prospěch. Strategie skupiny, chápaná jako plánované jednání, ovšem může být spojena pouze s úžeji vymezenými zájmy.

Bude nás tedy zajímat násilí jako strategie, tedy plánované, nikoli spontánní násilí. Násilí sice může být v určitých krajních případech cílem samo o sobě, vzhledem ke své instrumentální povaze (Arendtová 1995: 35) ovšem častěji bude jen nástrojem k dosažení jiného cíle. Otázkou nyní je, jaké typy cílů lze dosáhnout násilím jako strategií. V obecné rovině lze rozlišit mezi zájmy a cíli zaměřenými dovnitř skupiny a ven mimo skupinu. Škála možných cílů zaměřených dovnitř skupiny je neobyčejně široká a heterogenní. Potenciál využití násilí při jejich prosazování závisí na celé řadě proměnných, jako je např. organizace skupiny, kulturní kontext v němž působí, psychologické motivace členů ke vstupu do skupiny atd.

Za typický cíl zájmových skupin zaměřený vně skupiny je tradičně považován vliv. (cit. Fiala, Strmiska 1998: 36) Edward Banfield (1961:4) ve své klasické práci *Political Influence* definoval různé typy vlivu v závislosti na prostředcích, které jsou pro jeho uplatňování používány. Jedná se o 1) vliv založený na pocitu povinnosti (autorita, respekt), 2) vliv založený na potřebě ovlivňovaného zavděčit se ovlivňujícímu (přátelství, laskavost), 3) vliv, jehož základem je zlepšení informovanosti nebo logiky ovlivňovaného (racionální přesvědčování), 4) vliv založený na změně vnímání ovlivňovaného, pokud jde o alternativy jednání nebo jeho hodnocení těchto alternativ, jinými prostředky než racionálním přesvědčováním (podvod, lest, rada) a nakonec 5) vliv založený na objektivní změně alternativ jednání ovlivňovaného, následkem čehož je mu buď úplně znemožněna volba alternativy neakceptovatelné pro ovlivňujícího (donucení) nebo je přiměn k tomu, aby vybral jako svou preferovanou (nebo nejméně nevyhovující) alternativu tu, kterou pro něj zvolil ovlivňující (pozitivní nebo negativní pobídky).

Které z těchto typů vlivu je možné spojit s násilím? Zcela jasný potenciál využití násilí vykazuje poslední, pátý Banfieldův typ vlivu, kdy násilí může být použito jak v rámci donucení, tak v rámci negativní pobídky. Naopak zcela vyloučený je v tomto smyslu druhý, třetí a také čtvrtý typ vlivu. Také v případě prvního z Banfieldových typů vlivu, tedy vlivu založeného na pocitu povinnosti, nepřipadá násilí jako přímý nástroj vykonávání vlivu. Určitou roli by zde mohlo hrát násilí při získávání autority či respektu, který může být v některých subkulturách založen právě na schopnosti osoby, k níž je autorita či respekt vztahován, vykonávat násilí. (viz výše *Gangy: násilí nejen jako strategie*) S prvním typem vlivu tedy souvisí násilí pouze nepřímo.

Vymezení násilí

Posledním klíčovým definičním problémem je násilí. Podobně jako u předchozích termínů, i v tomto případě je možné identifikovat celou řadu pojetí konceptu násilí a přístupů k jeho vymezení. Určité vodítko při definici násilí nám poskytuje Sociologický slovník, který pojem definuje následovně: „1. Jednorázové jednání, kterým jeden člověk druhému způsobí fyzickou silou nějakou škodu 2. Vliv vykonávaný na jedince v té oblasti morálky, která je vymezena právem a spravedlností (stát jako „organizované násilí“). 3. Ovlivňování lidí s cílem, aby nemohli rozvinout své potenciální tělesné a duševní schopnosti.“ (Jandourek 2001: 168) Je zřejmé, že druhý typ násilí není z našeho hlediska relevantní, protože je spojen s jiným typem organizací než jsou zájmové skupiny. Zbývající dvě definice jsou sice akceptovatelné, nicméně pro naše účely příliš široké: můžeme do nich totiž zahrnout např. i kontaktní sporty.

Další ze základních typologií násilí rozlišuje mezi násilím osobním, institucionálním a strukturálním. (blíže viz Mareš 2003) Institucionální a strukturální násilí jsou a priori spojeny s jinými typy institutů než jsou zájmové skupiny, především se státem a společností. Zájmová skupina může k jejich vytváření a udržování mimovolně či cíleně přispívat, nemůže je ale samovolně vytvářet za účelem prosazení svého zájmu. Z našeho pohledu bude klíčovým typem násilí osobní, definované jako „sociální interakce, která se vyznačuje jednostranným fyzickým prosazením nároků a očekávání nebo ještě jednodušeji bezprostřední tělesnou konfrontací. Je osobně či kolektivně přičitatelné, avšak není zaměřené pouze proti osobám (zdraví a životu), nýbrž i proti věcem (poškození nebo zničení).“ (Mareš 2003: 340)

Zřejmě nejpropracovanější typologii osobního (kolektivního) násilí vypracoval Charles Tilly (2003) ve své monografii *The Politics of Collective Violence*. Prvním z kritérií je míra koordinace mezi aktéry páchajícími násilí, tedy míra, do které jednájí individuálně či kolektivně. Druhým kritériem je míra krátkodobých škod, kdy na jednom konci pomyslné osy jsou nízké, na druhém vysoké škody. Tillym navržená typologie zahrnuje sedm typů násilí:

- **Násilné rituály:** alespoň jedna jasně definovaná a koordinovaná skupina sleduje známý scénář interakce, zahrnující poškození sebe sama nebo jiných v rámci soutěže o prvenství ve známé aréně (např. lynčování, války gangů, střety sportovních fanoušků). Jde o vysoce kolektivní jednání s vysokou mírou krátkodobých škod.
- **Koordinovaná destrukce:** osoby nebo organizace specializující se na užívání donucovacích prostředků přijmou program na zničení osob a/nebo objektů (např. válka, hromadná sebevražda, genocida, některé druhy terorismu). Tilly koordinovanou destrukci považuje po násilných rituálech za nejvíce kolektivní typ násilí, s vysokou mírou krátkodobých škod
- **Oportunismus:** jako výsledek obrany před rutinním sledováním a represí, jednotlivci nebo skupiny jednotlivců užívají prostředků s bezprostředním ničivým účinkem k dosažení obecně zakázaných cílů (např. únosy, pirátství atd.). Jedná se stále o kolektivní typ násilí (míra kolektivnosti je ale nižší než u předchozích dvou typů), opět s vysokou mírou krátkodobých škod.

- **Výtržnosti:** v rámci původně nenásilného shromáždění, dvě nebo více osob se začne navzájem napadat nebo napadat majetek těch druhých (např. barové rvačky, pouliční srážky, menší bitky sportovních fanoušků). Z kolektivních akcí jsou dle Tillyho výtržnosti charakteristické nejnižším stupněm kolektivnosti, ale stále s vysokou mírou krátkodobých škod.
- **Individuální agrese:** osamocený aktér (nebo několik vzájemně nezávislých aktérů) vstoupí do bezprostředně a dominantně destruktivní interakce s jiným aktérem (např. napadení, vandalismus, loupeže). Jedná se o jediný individuální typ násilí, s vysokou mírou krátkodobých škod.
- **Rozptýlené útoky:** v průběhu rozptýlené, v malém měřítku probíhající a obecně nenásilné interakce reaguje určitý počet účastníků na překážky, výzvy nebo omezení jednáním s poškozujícími účinky (např. sabotáž, žhářství, napadení úředních činitelů). Míra kolektivismu u tohoto typu násilí je dle Tillyho stejná jako u oportunistu, ovšem míra krátkodobých škod je v tomto případě nízká, resp. nižší.
- **Přerušená vyjednávání:** různé formy kolektivní akce generují odpor nebo rivalitu na niž jedna nebo více stran reagují jednáním, které poškozují osoby a / nebo objekty (např. demonstrace, vládní represe, vojenské převraty). Jednání spadající pod tento typ násilí se často projevují pouze jako hrozby násilí, někdy ale vedou k fyzickému poškození. Tento typ vyjednávání je na stejné úrovni kolektivnosti jako koordinovaná destrukce, míra krátkodobé škody je ale nízká, resp. nižší. (Tilly 2003: 23-25)

Násilí jako strategie zájmových skupin

Tillyho typologizace interpersonálního násilí lze využít jako výchozí bod pro studium násilí jako strategie zájmových skupin, i když právě při aplikaci na chování zájmových skupin se ukazují určité její limity. Podívejme se ale nejprve na to, který ze sedmi výše uvedených typů interpersonálního násilí přichází v úvahu jako strategie zájmových skupin.

Jako první můžeme vyloučit individuální agresi, která ze své povahy není kolektivní akcí. Proti tomu lze namítnout, že zájmové skupiny mohou využívat k dosažení svých cílů i strategie založené na individuálních akcích. Domníváme se ovšem, že taková jednání, byť prováděná individuálně, nesplňuje Tillyho podmínku osamocené akce (případně vzájemně nezávislých aktérů). Aktér jednající v zájmu skupiny (plní samostatně strategii skupiny) jedná v prvé řadě jako její člen, byť v okamžiku akce nespolečně s dalšími členy.

Naopak mezi násilné rituály jako vysoce kolektivní akce můžeme zahrnout celou řadu příkladů násilných strategií zájmových skupin. Vzhledem k povaze násilných rituálů lze v podstatě každé

jednání této povahy, jehož aktérem je zájmová skupina, považovat za strategii. Splnění podmínky zařazení aktéra mezi zájmové skupiny ovšem není zcela jednoduché vzhledem k rozdílným přístupům k definování zájmových skupin (viz výše). Pro typologizaci konkrétního činu je také nutné určit, zda aktéři čin vykonávají jako členové skupiny, nebo v danou chvíli jednají např. jako příslušníci širšího společenství.

Ku Klux Klan - rituální násilné rituály

Ku Klux Klan (KKK) je označení, které využívají některé americké militantní organizace hlásící se k ideologii nadřazenosti bílé rasy. První organizace nesoucí toto jméno vznikla v roce 1865 v Tennessee, fungovala však jen několik let. V roce 1915 byla činnost obnovena a Ku Klux Klan se rozšířil po celém jihovýchodě USA. (Snell, Colledge 1989) Přestože dodnes existuje řada organizací nesoucích toto jméno, vrcholem působení tohoto hnutí byla dvacátá léta minulého století, kdy dosáhla až 4 miliónů členů. Některé organizace měly značný vliv na lokální politiku v místech svého působení a v některých státech pronikaly do politiky na úrovni státu. Mezi aktivity KKK historicky patří napadání, lynčování a ničení majetku černochů, imigrantů, katolíků, Židů, socialistů, odborářů atd., doplněné specifickou symbolikou (bílé kápě, hořící kříže). Přestože rituální násilí není nutně spojeno s rituálem jako obřadem, právě rituální násilí v podání KKK oba tyto jevy propojilo. (Maliňáková 2004)

Stejně výzvě čelíme i u koordinované destrukce a oportunistu. I v tomto případě lze předpokládat, že jednání spadající do tohoto typu interpersonálního násilí může být násilnou strategií, je-li aktérem zájmová skupina. Zatímco v předchozím případě se jako alternativní aktér vůči zájmové skupině nabízely skupiny bez norem,⁸ u koordinované destrukce se jedná především o stát či armádu. Alternativním aktérem v případě oportunistu je pak především jednotlivec.

Poněkud komplikovanější je kategorie výtržnosti. V tomto případě jsou možné dva přístupy:

a) Pod tento typ násilí nelze zařadit násilné strategie v užším slova smyslu (tedy využití násilí za účelem dosažení konkrétního cíle), protože násilí je v podstatě náhodné: „v rámci původně nenásilného shromáždění, dvě nebo více osob se začne navzájem napadat...“ (Tilly 2003: 15) Pokud by podobné jednání bylo předem plánované, jednalo by se už o násilné rituály (členové gangu vyrážejí do ulic s úmyslem vyvolat bitku, aby tak posílili své postavení atd.).

b) I strategie v užším slova smyslu může být výtržností, pokud skupina usilující o dosažení svého cíle nenásilnou cestou změní v reakci na vnější podnět v průběhu akce strategii za násilnou. Přestože tuto interpretaci nelze zcela odmítnout, přikláníme se spíše k prvnímu výkladu. Tilly (2007: 16) mimo jiné charakterizuje výtržnosti nízkou mírou koordinace. Náhlá změna nenásilné skupinové strategie na násilnou ale naopak vyžaduje poměrně značnou míru koordinace mezi členy (má-li se stále jednat o skupinovou strategii).

Podobný problém jako u výtržností nacházíme i u rozptýlených útoků. I zde stojíme před otázkou, zda je lze považovat za strategie. V tomto případě ovšem z Tillyho definice nevyplývá nahodilost násilí jak tomu je u výtržností. Rozptýlené útoky sice nejsou předem plánovaným násilím, jsou ale reakcí na překážky, výzvy či omezení. Lze si tedy představit, že zájmová skupina má určitou strategii pro dosažení cíle, která mimo jiné zahrnuje právě i rozptýlené útoky (nelze-li cíle dosáhnout jinou cestou, použije skupina násilí).

Antifašistická akce (AFA) : násilné rituály i rozptýlené útoky

Jediná česká militantní radikálně levicová skupina, česká sekce mezinárodní Antifašistické akce vznikla v roce 1996 v reakci na policejní zásahy proti radikálně levicové scéně. (Bastl 2001: 56) Jednou z pěti explicitně definovaných strategií jsou i „přímé akce (AFA mj. pokládá za nutné konfrontovat fašisty všude, kde se snaží o šíření své propagandy a ovládnutí ulic, a to i za cenu fyzického střetu; podle AFA přímá akce, která může fašistům narušit nebo zcela zkatit veškerou veřejnou činnost, má mnoho podob - od protidemonstrací a blokád míst srazů ultrapravice až po sabotáže koncertů rasistických hudebních skupin nebo militantní akce proti členům neonacistických organizací a jejich majetku“ (Mareš 2004: online).

Předem plánované akty násilí, které jsou součástí „přímé akce“ AFA, lze vcelku jednoznačně zařadit mezi násilné rituály. AFA explicitně považuje násilí za jednu ze svých strategií, byť ne primární („Násilí chápeme jako jeden z prostředků boje proti fašismu, avšak snažíme se k němu sahat, až když je to nevyhnutelné.“ Antifašistická akce 2008: online). Některé případy použití násilí ze strany AFA lze tedy považovat za „rozptýlené útoky“, např. násilnou reakci na provokace neonacistů během protidemonstrací či blokád. Takové jednání splňuje, resp. s ohledem na konkrétní okolnosti může splňovat, podmínku původně nenásilné interakce, zároveň je ale takové jednání součástí širší strategie boje AFA proti radikální pravici.

Pod poslední z Tillyho typů interpersonálního násilí, přerušené vyjednávání, mohou spadat strategie zájmových skupin, je-li jejich aktérem zájmová skupina. Alternativním aktérem v tomto případě může být jak skupina bez norem, tak institucionální skupiny (byrokracie, armáda) či stát.

Ekonomická krize a přerušené vyjednávání

Typickým příkladem přerušného vyjednávání jako strategie zájmových skupin jsou jimi organizované demonstrace. Demonstrace jako strategie s sebou nese vysoké organizační, mobilizační, personální i finanční nároky, které jsou spojeny s vysokou mírou rizika (demonstrace může např. jak upozornit veřejnost na problém demonstrující skupiny, tak – typicky v případě blokad na hranicích či demonstracích způsobujících dopravní omezení - obrátit veřejné mínění proti demonstrujícím a jejich cílům). Z toho důvodu je demonstrace či blokáda zájmovými skupinami zpravidla používána až v případě selhání dalších, méně nákladných a rizikových strategií.

Během ekonomické krize stoupá počet požadavků jednotlivých socio-ekonomických skupin obyvatelstva (a zájmových skupin je zastupujících) vůči vládě, zároveň ale klesá schopnost vlády těmto požadavkům vyhovět. Skupiny se proto uchylují ve snaze prosadit své zájmy právě k demonstracím a akcím podobného typu. Jen v průběhu února 2009 proběhly v Evropě demonstrace v Německu, Bosně, Velké Británii, Bulharsku, Francii, na Islandu, v Irsku, Lotyšsku, Litvě, Černé Hoře, Rusku a na Ukrajině. Většinu těchto demonstrací organizovaly odborové svazy a účastnili se jich stovky až tisíce demonstrantů. (Reuters 2009)

Typologie skupin využívající násilí jako strategii

U žádného typu zájmových skupin nemůžeme a priori vyloučit použití násilí jako strategie pro dosažení skupinového cíle, prosazovaného zájmu. Běžné typologie, resp. klasifikace zájmových skupin nejsou v tomto případě příliš využitelné, neboť se zpravidla soustředí na druh prosazovaného zájmu, spíše než na převažující strategie či vnitřní organizaci skupin. V následujícím textu se tedy pokusíme navrhnout typologii skupin používajících násilí.

Jako první klasifikační kritérium lze použít vnímání násilí ze strany skupiny. Toto kritérium považujeme za důležité jednak proto, že ve většině případů pravděpodobně ovlivní volbu typů násilí, které skupina používá, bude se od něj odvíjet způsob, jakým je ve skupině o použití násilí rozhodováno, a následně tedy ovlivní i četnost využívání násilí jako strategie.

- zájmové skupiny, pro něž je násilí krajní strategií

- zájmové skupiny, pro něž je násilí standardní strategií

Za „standardní“ považujeme především takovou strategii, s níž tedy není spojován žádný negativní morální či etický kontext a o jejímž použití, resp. vhodnosti jejího použití není v rámci skupiny potřeba vést větší diskusi, než před použitím jiné strategie. Standardní strategie je většinou členů skupiny či skupinou jako celkem vnímána jako vhodný nástroj pro dosažení i dílčích cílů, a je využívána pouze s ohledem na svou efektivitu, na poměr zisků a náklad či rizik. Tyto skupiny neuznávají převažující společenské normy odmítající násilí, které je pro ně tedy prostředkem k dosažení cíle zcela srovnatelným s jinými strategiemi. S použitím násilí (alespoň v některých jeho podobách) tedy nejenže nespojují negativní morální či etický kontext, naopak často může být vnímáno jako pozitivní jev, v některých případech dokonce sloužící k budování či posilování identity dané skupiny.

Gangy: Násilí jako strategie i identita

Americký sociolog Scott Decker (1996) na základě vlastních výzkumů i studia dostupné literatury charakterizoval roli násilí v životě gangu následovně: Násilí je integrální součástí života v gangu, který se od ostatních skupin odlišuje svou schopností vytvářet strach. Právě strach vede k pozvednutí členů gangu na pozici 'elit ulice', založené na tom, že ostatní členové komunity vnímají členy gangu jako násilné. Násilí vede k větší soudržnosti a solidaritě jak v rámci gangu, tak mezi gangy. Součástí kolektivního přesvědčení (belief system) gangu je víra v neustálé nebezpečí napadení nepřátelských gangů. Tato hrozba podporuje mýtickou povahu násilí, která je vnímána silně normativně a často má symbolickou, nikoli instrumentální povahu. (blíže viz Decker 1996)

Násilí v gangu zde není vnímáno jako nežádoucí, ale nezbytný nástroj pro dosažení určitého cíle, jak tomu bylo u předcházející skupiny, násilí je naopak přirozenou až glorifikovanou součástí života gangu. Městské gangy lze v rámci v úvodu vymezeného kulturního a politického kontextu „západních demokracií“ považovat za jeden z nejpočetnějších, ne-li nejpočetnější typ zájmových skupin běžně používajících násilí. Např. podle statistik amerického ministerstva spravedlnosti, u 12% všech násilných napadení zaznamenaných v USA mezi lety 1993 – 2003 se oběť domnívala nebo bylo dokázáno, že útočník byl členem gangu. Pouze 47,2% napadení, kdy se oběť domnívala, že útočníkem je člen gangu, bylo nahlášeno policii. Podle údajů FBI pak v roce 2003 6,5% vražd bylo spojeno s činností gangu (u vražd spáchaných střelnou zbraní toto číslo vzrůstá dokonce na 9,3%). (Bureau of Justice Statistics 2005)

„Krajní“ strategie nepatří do standardního a členy skupiny universálně přijímaného souboru strategií skupiny, rozhodnutí o jejím využití tedy většinou (v závislosti na míře vnitřní demokracie skupiny) podléhá zvláštnímu rozhodovacímu procesu. I když u skupin považujících násilí za standardní strategii lze obecně (byť ne nutně) předpokládat jeho častější využití, termín „standardní“ a „krajní“ v našem pojetí neodkazují k četnosti použití, ale pouze k vnímání jeho použití ze strany samotné skupiny. Naopak jak vidíme na příkladě některých radikálních proti-potratových skupin v USA (viz rámeček), může se násilí vnímané jako krajní strategie stát i strategií převažující. Skupiny, pro něž je násilí krajní strategií, uznávají společenskou škodlivost násilí, tedy obecně nesouhlasí s jeho užíváním v rámci boje o politickou či společenskou moc či vliv, svůj cíl ovšem považují za na tolik zásadní, že je opravňuje k překročení společností nastavených pravidel. U těchto skupin lze předpokládat, že násilí považují za specifickou strategii prosazování zájmů, zcela odlišnou od ostatních způsobů. Násilí je tedy vnímáno jako negativní jev, ovšem cíl v tomto případě ospravedlňuje prostředky.

Radikální proti-potratové hnutí v USA: Účel světí prostředky

Příkladem zájmových skupin, které násilí v principu odsuzují, ale v praxi využívají, jsou skupiny radikálního proti-potratového hnutí v USA. Justin Altum (2003) analyzuje jejich přístup k problematice násilí na příkladě skupin The Army of God. Tato organizace se cítí povolána Bohem k tomu, aby zastavila provádění potratů, a dle svého vnímání proto stojí nad zákony USA. Propaguje tzv. ospravedlnitelné vraždy, tedy především zabíjení doktorů provádějících potraty ve jménu obrany nevinných životů. Už sama tato argumentační linie dokazuje, že skupina vnímá násilí / vraždu jako čin s výrazným negativním morálním významem, vnímá společenskou škodlivost extrémního násilí: vražda nenarozeného dítěte je ovšem natolik závažným činem, že ospravedlňuje eliminaci pachatele (který tak nemůže v činnosti pokračovat). Skupina The Army of God prokazatelně stála za několika vraždami doktorů z potratových klinik (k první z nich došlo v roce 1993, kdy člen organizace Michael Griffin zastřelil doktora Davida Gunna, čímž inspiroval další aktivisty). Organizace vypracovala vlastní manuál, v němž vymezuje 99 metod, jak zastavit potraty. Kromě vraždy patří mezi uvedené metody např. i bombový útok. (Altum 2003)

Postoj těchto skupin dobře ilustruje Juergensmeyer (2007:28), který uvádí příklad luterského pastora Mika Braye, člena jedné z proti-potratových skupin, usvědčeného z bombového útoku na interrupční kliniku, jemuž ... „násilí samo o sobě nepřináší žádné potěšení. K násilným prostředkům se uchýlil je s konkrétním cílem a z toho důvodu vykládal události, k nimž došlo, jako ‚obránné akce‘ ve jménu ‚nenarozených‘.“ Pro pachatele tohoto typu násilí je společné hledání teologické ospravedlnění násilí ve stylu teorie spravedlivé války.

Druhým kritériem, které můžeme použít pro rozlišení jednotlivých druhů zájmových skupin

používajících násilí, je četnost využívání násilí. Z tohoto pohledu můžeme rozlišit mezi dvěma druhy zájmových skupin:

- zájmové skupiny, pro něž je násilí častou strategií

- zájmové skupiny, pro něž je násilí výjimečnou strategií

Kritérium četnosti se nevztahuje k absolutnímu, ale k relativnímu počtu případů, kdy skupina využila násilí jako strategii. Jinými slovy, nejde o to, kolikrát bylo násilí použito jako strategie v určitém časovém úseku, ale o to, jak velký je podíl násilných strategií na souboru všech strategií skupiny. Za „častou“ strategii považujeme takovou, která je zájmovou skupinou v dlouhodobém horizontu využívána přibližně stejně často nebo častěji, než většina dalších skupinou využívaných strategií. Za „výjimečnou“ strategii považujeme takovou, která je využívána výrazně méně často než většina dalších skupinou využívaných strategií .

Na základě dvou uvedených kritérií je možné vytvořit jednoduchou typologii zájmových skupin používajících násilí.

1) Zájmové skupiny používající násilí jako krajní - častou strategii

Jedná se o skupiny, které obecně odmítají použití násilí ve společnosti, ale zároveň považují svůj cíl za natolik společensky (či jinak) důležitý, že jeho dosažení ospravedlňuje použití násilí. Poměr zisků a nákladů použití násilí je pro tento typ zájmových skupin v průměru příznivější než u jiných strategií. Lze totiž předpokládat, že v případě stejného poměru zisků a nákladů by skupina volila takovou strategii, s níž nespojuje žádný negativní etický či morální kontext. Rozdíl mezi násilím a ostatními strategiemi přitom musí být dostatečně velký, aby se skupina rozhodla násilí použít i přes to, že ho obecně odmítá. Druhou možností používání násilí jako časté strategie u těchto skupin je neexistence jiných nástrojů, které by zájmová skupina mohla využít pro dosažení svého cíle.

2) Zájmové skupiny používající násilí jako krajní - výjimečnou strategii

I tyto skupiny obecně odmítají násilí, ovšem svému cíli přikládají tak velký význam, že jeho dosažení v očích skupiny ospravedlňuje použití násilí. Na rozdíl od prvního typu ale tyto zájmové skupiny mají

k dispozici více nástrojů k dosažení svého cíle a poměr zisků a nákladů použití násilí není v průměru pro skupinu dostatečně příznivý, aby volila násilí jako častou strategii. Pouze ve výjimečných případech jsou zisky natolik velké, aby by převážily náklady natolik, aby byla skupina motivována k použití jinak nežádoucí strategie.

3) Zájmové skupiny používající násilí jako standardní – častou strategii

Třetí typ skupin nepřikládá násilí a priority negativní kontext, a zároveň je poměr zisků a nákladů jeho použití z pohledu skupiny stejně příznivý či příznivější, než je tomu v případě dalších strategií. Specifickým případem zájmových skupin tohoto typu jsou skupiny, pro něž násilí představuje pozitivní jev, a může proto být využíváno bez ohledu na možné zisky a ztráty.

4) Zájmové skupiny používající násilí jako standardní – výjimečnou strategii

Posledním typem zájmových skupin v navržené typologii jsou ty zájmové skupiny, které sice nepřikládají násilí negativní kontext, ovšem považují ho za strategii s nepříznivým poměrem zisků a nákladů. Násilí jako strategie není takovou skupinou využíváno často jednoduše proto, že to pro skupinu není výhodné.

Závěr

Strategie zájmových skupin spočívající v násilí nebo násilí zahrnující jsou velice heterogenním typem jednání zájmových skupin. Cílem tohoto textu bylo, mimo jiné, pokusit se o jejich systematizaci. V textu jsme pracovali s definicí zájmových skupin Ulricha von Allemanna a pojem „strategie“ jsme definovali plánované (realizované či nerealizované) jednání směřující (přímo či nepřímo) k dosažení určitého cíle, prosazení určitého zájmu. Při zkoumání různých typů násilí jako potenciálních strategií zájmových skupin jsme vyšli z typologie Charlese Tillyho. Ukázalo se, že ze sedmi Tillym definovaných typů kolektivního personálního násilí jich pět připadá v úvahu jako strategie zájmových skupin. Celkově lze říci, že násilí představuje významnou strategii, kterou může za určitých okolností použít jakýkoli typ zájmové skupiny.

Zájmové skupiny využívající násilí jako strategii jsme rozdělili na základě dvou kritérií: Dle kritéria vnímání násilí ze strany zájmové skupiny (za je násilí přiřazován negativní morální kontext) jsme rozdělily skupiny na ty, pro něž je násilí krajní strategií, a na skupiny, pro něž naopak představuje strategii standardní. Druhým kritériem pro dělení skupin byla četnost využívání násilí jako strategie.

Výsledkem aplikace druhého kritéria bylo rozdělení skupin na zájmové skupiny využívající násilí jako častou strategii a zájmové skupiny, pro něž je násilí strategií výjimečnou. Pomocí obou kritérií jsme vytvořili jednoduchou typologii zájmových skupin využívajících násilí jako strategii.

Vzhledem k množství forem a podob, které na sebe může násilí brát, zůstává systematizace a zmapování tohoto tématu jednou z výzev, kterým se politologie zatím plně nepostavila. Alespoň o částečné vyplnění této mezery jsme se proto pokusili v předloženém textu.

Poznámky:

- 1) Článek byl zpracován v rámci Výzkumného záměru Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích (kód MSM0021622407). Děkuji anonymním recenzentům za přínosné připomínky.

- 2) Právě proto, že problematika využívání násilí ze strany teroristických skupin je podobně a kvalitně zpracována v ČR i zahraničí, nepovažujeme za potřebné se jí v tomto textu blíže zabývat. K tématu viz např. Eichler 2007, Frey 1991, Gomez 2005, Horgan 2005, Mareš 2004, Souleimanov 2006, Stout 2002, Strmiska 2000, Juergensmeyer 2007.

- 3) Některé z definic zájmových skupin pracují politickým působením organizace jako s definičním kritériem. Tyto definice vylučují např. celou řadu zájmových organizací, jejichž působení je zaměřeno dovnitř (např. kluby jógy). Více k této problematice i obecně problematice hledání definice zájmových skupin viz Fiala 1999.

- 4) I zde se tedy ukazuje kontextuální podmíněnost chápání toho, co jsou a co nejsou zájmové skupiny.

- 5) V případě byrokratických skupin, firem a jiných institucí podobného charakteru se skutečně ocitáme na tenkém ledě. Zcela jistě totiž existují zaměstnanci, kteří vykonávají svou práci především proto, že věří v cíle, které zaměstnavatelská organizace sleduje. I přesto se domníváme, že zaměstnance nelze vnímat jako členy zájmové skupiny, protože vztah mezi nimi a skupinou je regulován jinými pravidly, jak z hlediska právního, tak společenského.

6) V tomto textu nerozlišujeme mezi strategickými a taktickými rozhodnutími, veškeré jednání směřující k dosažení cíle či prosazení zájmu považujeme za strategické.

7) Např. klasická a zřejmě i nejužívanější definice zájmu od Maxe Webera (zájem jako „čistě účelová orientace jednání jednotlivců podle stejnorodých očekávání“ citováno dle Fiala 1999: 52) není pro náš účel vhodná vzhledem ke svému zaměření na jednotlivce i obtížné operacionalizaci.

8) Vycházíme zde z Almondovy typologie zájmových skupin (blíže viz Říchová 2000: 67). Almond hovoří o anomických zájmových skupinách (zájmových skupinách bez norem), nesdružených zájmových skupinách, institucionálních zájmových skupinách a sdružených zájmových skupinách. Námi používané vymezení zájmových skupin je užší než Almondovo a v podstatě koresponduje s jeho kategorií sdružených zájmových skupin. Pokud v textu vycházíme z Almonda, nahrazujeme jím používaný výraz „zájmová skupina“ termínem skupina. Toto řešení předchází nejasnostem ohledně významu spojení „zájmová skupina“.

9) Zde je potřeba opět připomenout, že se pohybujeme na úrovni ideálních modelů: skupina od skupiny se mohou ve svém vnímání lišit, stejně tak jako se bude lišit postoj jednotlivých členů skupin. Blíže k problematice identity zájmových skupin viz např. Albert 2008, Heaney 2006.

10) Problémem této definice je otázka, co považujeme za „výrazně“ méně časté použití určité strategie. Odpověď ovšem závisí na celkovém počtu strategií, které zájmová skupina využívá, je tedy potřeba termín výjimečná strategie operacionalizovat ve vztahu k charakteristikám zkoumaných skupin.

11) Mezi náklady počítáme nejen skutečné náklady na realizaci strategie, ale i rizika jejího použití.

Literatura a zdroje:

Albert, C. D. , 2008: Identity and Violence: Analyzing Ethnic Group Behavior in Conflict. Paper presented at the annual meeting of the APSA 2008 Annual Meeting, Hynes Convention Center. Boston: Massachusetts. Dostupný z WWW: http://www.allacademic.com/meta/p280346_index.html, ověřeno ke dni 18.4.2009.

Altum, J., C. 2003. Anti-Abortion Extremism: The Army of God. *Chrestomathy: Annual Review of Undergraduate Research at the College of Charleston* 2: 1-12. Dostupný z WWW:
<http://www.cofc.edu/chrestomathy/vol2/altum.pdf>, ověřeno ke dni 20.2.2009.

Antifašistická akce. 2008. Naše postoje. Dostupný z WWW:
<http://antifa.cz/26-mteorie-na-e-postoje.html>, ověřeno ke dni 27.2.2009.

Arendtová, H. 1995. O násilí. Praha: ISE, edice Oikúmené.

Banfield E., C. 1961. *Political Influence: A contribution to the theoretical understanding of patterns of political pressure in various settings*. New York: The Free Press of Glencoe.

Bastl, M. 2001. *Radikální levice v České republice: Devadesátá léta dvacátého století*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Bufacchi, V. 2005. Two Concepts of Violence, *Political Studies Review* 3: 193-204.

Bureau of Justice Statistics. 2005. *Violence by Gang Members 1993 – 2003*. Dostupný z WWW:
<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/abstract/vgm03.htm>, ověřeno ke dni 27.2.2009.

CNN. 2006. Greenpeace, whalers clash at sea, 9.1.2006. Dostupný z WWW:
<http://edition.cnn.com/2006/WORLD/asiapcf/01/08/greenpeace.clash/index.html>, ověřeno ke dni 1.3.2009.

Decker, S., H. 1996. Collective and Normative Features of Gang Violence. *Justice Quarterly* 13/2: 243-264.

Eichler, J. 2007. *Terorismus a války na počátku 21. století*. Praha: Karolinum.

Fiala, P. 1999. Definice zájmových skupin. K některým teoretickým problémům politologického výzkumu organizovaných zájmů. Politologický časopis VI/1: 52 – 60.

Fiala, P., Strmiska, M. 1998. Teorie politických stran. Brno: Barrister&Principal.

Frey, R., G., Morris, Ch., W. 1991. Violence, Terrorism and Justice. Cambridge: Cambridge University Press.

Gomez, J., Jr. 2005. Terrorist Motivations for the Use of Extreme Violence. Strategic Insights IV/5. Dostupný z WWW: <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2005/May/lewelingMay05.asp>, ověřený ke dni 1.3.2009.

Graves, S. 2004. The Impact of Violent and Nonviolent Action on Constructed Realities and Conflict. Dostupný z WWW: www.prodsyse.com/conflict/Nonviolence&Reality.pdf, ověřeno ke dni 23.2.2009.

Greenpeace International Annual Report. 2007. Dostupný z WWW: <http://www.greenpeace.org/international/press/reports/gpi-annual-report-2007>, ověřeno ke dni 1.3.2009.

Greenpeace. 2008. Japanese whaling ship outlawed. Dostupný z WWW: <http://www.greenpeace.org/international/news/japanese-whaling-ship-outlawed281008>, ověřeno ke dni 1.3.2008.

Greenpeace. Dostupný z WWW: www.greenpeace.org, ověřeno ke dni 27.2.2009.

Greenpeace. Greenpeace actions save whales. Dostupný z WWW: <http://www.greenpeace.org/australia/news-and-events/opinion/greenpeace-actions-save-whales>, ověřeno ke dni 23.2.2009.

Greenpeace: Whaling. Nedatováno. Dostupný z WWW:
<http://www.greenpeace.org/international/campaigns/oceans/whaling>, ověřeno ke dni 1.3.2009.

Horgan, J. 2005. *The Psychology of Terrorism*. London: Routledge.

Heaney, M., T. 2006. *Identity Crisis: How Interest Groups Struggle to Define Themselves in Washington*. Paper presented at the annual meeting of the The Midwest Political Science Association, Palmer House Hilton, Chicago: Illinois. Dostupný z WWW:
http://www.allacademic.com/meta/p137814_index.html, ověřeno ke dni 18.4.2009.

Jandourek, J. 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál.

Juergensmeyer, M. 2007. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Keller, J. 2007. *Sociologie organizace a byrokracie*. Praha: SLON.

Kollman, K. 1998. *Outside Lobbying: Public Opinion and Interest Groups Strategies*. Princeton: Princeton University Press.

Larsson, J., P. 2004. *Understanding Religious Violence, Thinking Outside the Box on Terrorism*. Aldershot: Ashgate Publishing.

Mackenzie, J. 2007. *Farmer-activist Bove joins French presidential race*. 31.1.2009. Reuters. Dostupný z WWW: <http://www.reuters.com/article/latestCrisis/idUSL31811506>, ověřeno ke dni 28.2.2009.

Maliňáková, J. 2004. *Ku Klux Klan*. Brno: MU. Diplomová práce.

Mareš M. 2003. Otázky vymezení a typologie politického násilí. Politologický časopis 4/X: 338-348.

Mareš, M. 2004. Anarchistický terorismus v České republice po roce 1989. Rexter 2. Dostupný z WWW: <http://www.barrister.cz/strat/rexter/page.php?id=26>, ověřeno ke dni 28.2.2009.

Mareš, M. 2005. Terorismus v ČR. Brno: Centrum strategických studií.

Reuters. 2009. Factbox – Financial crisis sparks unrest in Europe, 26.2.2009. Dostupný z WWW: <http://www.reuters.com/article/latestCrisis/idUSLQ87702>, ověřeno ke dni 1.3.2009.

Snell, W., College, L. 1989. The Revised Ku Klux Klan in East Tennessee. Border States: Journal of the Kentucky-Tennessee American Studies Association 7. Dostupný z WWW: <http://spider.georgetowncollege.edu/HTALLANT/border/bs7/snell.htm>, ověřeno ke dni 1.3.2009.

Souleimanov, E. et a. 2006. Terorismus: válka proti státu. Praha: Eurolex Bohemia.

Stout, Ch., E. 2002. The Psychology of Terrorism: Clinical Aspects and Responses (Psychological Dimensions to War and Peace Series. New York: Praeger Publisher.

Strmiska, M. 2000. „Ozbrojená opozice“ Studie k subverzívnímu terorismu. Brno: Mezinárodní Politologický ústav.

Tilly, Ch. 2003. The Politics of Collective Violence. New York: Cambridge University Press.

Valterová, A. 2003. Vliv zemědělských zájmových skupin na jednání ČR o vstupu do EU. bakalářská práce.

Victor, J., N. 2002: Predeicting Interest Group Strategies: A Study of Interest Groups and Bills.

Washington University in St. Louis Working Paper 441. Dostupné z WWW:

http://www.pitt.edu/~jnvictor/links/jnv_mpsa2002_predstrat.pdf, ověřeno ke dni 1.3.2009.

Euskadi Ta Askatsuna and Environmentalism: Back in the Times of the Transition?

Autor: Óscar Hidalgo-Redondo
Email: ohidalgo@unyp.cz

The Basque independentist terrorist organization ETA (Euskadi ta Askatasuna; Basqueland and Freedom) assassinated Ignacio Uria on 3 December 2008. He was the fourth person to be killed in the year 2008. However, the death of Ignacio Uria can be considered different. The other three people killed by ETA in 2008 were military and political targets: a policeman and a member of the Spanish army on the one hand and a former municipal representative of the Spanish Socialist Party just before the local elections in March 2008.

In the case of Uria, he was a Basque entrepreneur, owner of a building firm "Altuna y Uria." This is not the first time that ETA selects a member of the Basque entrepreneurial class as the target of its attacks.¹ ETA has a strong socialist-revolutionary component in its ideology and the social questions tend to be a central part of the discourse in the terrorist group's communications. Anti-capitalism is part of ETA's credo and it was evident since the adoption of the KAS alternative.² However, in the communication in which ETA claimed the action against the entrepreneur, the fight against the capitalist exploitation was not mentioned. The justification of the "execution" of Ignacio Uria Mendizabal was 'his responsibility in the works of the imposed High Speed Trains and its refusal to pay ETA the revolutionary tax.'³ This is an important change in the strategy of the terrorist groups and implies an escalation in the means that the band has traditionally used against the projects that are considered negative for the future of the Basque people. This is not the first time in the history of ETA in which the terrorist group justifies its violence using the defense of environment as an argument. The cases of the nuclear plant of Lemóniz, the dam of Itoiz or the high-way in Leizarán are examples in which nationalism and environmentalism appeared mixed and in which ETA involvement was direct.

In this paper we are going to analyse if this assassination could imply a u-turn in the strategy of the terrorist group or a return to the 1980s and early 1990s scenarios in terms of the use of environmental questions as a justification for the political violence. We will analyse the relation between the Basque radical nationalism and the environmental movements and we will explain the main reasons behind the latest developments in ETA's activity.

Basque Nationalism and Environmentalism

Nationalist movements are based on the existence of a feeling of national identity shared by a group of individuals that distinguishes itself from other individuals that do not belong to that group. This irrational feeling is based on tangible elements that can be measured. Aspects like language, religion, history and myths, territory or landscape, ethnicity, among others provide the substance around which the feeling of national identity can develop. In the case of the Basque nationalism the role that the territory plays is central. Basque nationalist defend the existence of a "map" of the Basque country that is composed by seven territories ("herrialde"). But associated to the land, in the imaginary of Basque nationalism exists a landscape that links the Basque people with a traditional agrarian society. Ludger Mees describes well the origins of the Basque nationalism as a movement of resistance to the consequences of the modernization of the Spanish and Basque society. According to him, the social base of the Basque nationalist was 'recruited among sectors of the traditional urban, lower middle classes, who saw themselves as victims of modernization, displaced from the centre to the periphery of society and under pressure both from the socialist labour movement and from the small clan of the politically and economically leading elite of the financial and industrial oligarchy.'⁴ The Basque Nationalist Party founded by Sabino Arana in 1895 reincarnates this vision of the Basque as opposed to the Spanish; as Díez Medrano points out 'Arana hated Spanish immigrant because they were important agents of change in the traditions and culture of the Basque country.'⁵ Arana idealised the Basque past and considered that the Basque 'uses and traditions were sign of nobility, virtue and virility of the Basque People: and you, degenerated and corrupted by the Spanish influence, have either completely adulterated them, or you have changed for the uses and traditions of a nation both effeminate and brutish.'⁶ The reference in the motto of the Basque Nationalist Party to "God and the old laws" (Jaungoikua eta legezarra) indicates the idealisation of the old Basque past. Muro stresses the importance of the notion of nostalgia, defined by Armstrong as 'a persistent image of a superior way of life in the distant past [...]; the yearning to return to a Golden Age'⁷, in the Basque nationalist ideology. This link individual-land is not only present in the discourse of the moderate Basque Nationalist Party but in all the nationalist forces. It is also the case of Arnaldo Otegi, one of the historical leaders of Batasuna, the political party representing ETA in the Spanish and Basque institutions. In a documentary film on the Basque conflict, the leader of Batasuna was interviewed and he stated that 'we (radical nationalists) believe that the day in which in Lequeitio or Zubietia people will eat in a burger and listen to American rock music, and everyone will wear American clothes, and stop speaking their language to speak English, and everyone will be, instead of contemplating the mountings, using internet; that day, for us, it will be such a boring world that it will not be worth living.'⁸

As a consequence of the link between the land, the nature, the landscape and the people that live in

it that the Basque nationalism established from its origins, we can find differences between Basque and Spanish feelings towards the importance of the environment and the social use that is made out of it. According the Basque Sociological barometer, the Basques tend to consider that environmental problems are more urgent than the rest of the Spanish do (see figure 1).

Public opinion surveys show that Basque citizens tend to spend a considerable amount of their leisure time in contact with the nature. This is especially true in the case of the young. According to the 2004 survey about young people and leisure time conducted by the observatory of young people in the Basque Country, 12→% of young people mentioned "go to the mountains" as one of the activities that always do in weekend, being this one the fifth most popular option.⁹ This perception continues a tradition for young people in the Basque Country, where mountaineering and trekking clubs have been important in the life of youngsters and a vehicle of political socialisation in the times of Francoist repression. As Gurruchaga points out, 'the associations (mountaineering and trekking) substitute the political parties in activities carried out normally by these'.¹⁰ Some people have referred to the hiking associations as 'schools of nationalism' defining the hikes as "acts of patriotism."¹¹ The association between being in contact with the nature and the nationalist identity is direct and groups of "mendizaleak" (people that like to go out in excursions to the countryside) choose Basque as the language in which they communicate and take with them political symbols as the "ikurriña" (the Basque flag).

The extension of an environmental consciousness and environmentalist values is evident, not only in the Basque Country, but in general in Spain since the 1970s.¹² However, the in the case of the Basque Country, the defence of the environmental cause has traditionally been politicised. While in the rest of Spain, the environmental movements have been essentially movements defending the environment, in the case of the Basque territories, the political and the environmental were closely associated. In his study on the conflict about the dam of Itoiz in Navarre, Barcena refers to the easy transition from the local (environmental) to the national (political). According to him, 'the local dimension is rapidly overcome by the Basque national conflict [...]. From the first local mobilisations, the political sides appear clearly defined, replicating the structure of the known ethno-national positions.'¹³ In reality, the connection between radical nationalism with social movements cannot be circumscribed only to environmental movements but also to other type of social movements such as anti-military, feminist, anti-globalisation or anti-discrimination. However, it has been only in the case of the environmental defence when the terrorist group ETA has been directly involved using ecology as not only justification for its actions but also as the reason for them. In the next section we will analyse the most notable actions.

ETA and Environmentalism

Originally ETA had no link with environmentalist movements. We have described above the importance of the land and the contact with the nature for the nationalist movement especially in its origins. However, in the creation of ETA the environmentalist discourse was not present. ETA was

product of the frustration that a part of the Basque society felt about the way in which their national aspirations were handled both by the Spanish government in Madrid and the leaders of the moderate nationalist movement. ETA is going to define itself as a progressive movement. The nationalist inspiration coexists and blends with other anti-systemic and alternative tendencies found in the Basque society. Very soon in ETA and its political arm a socialist wing is going to develop, becoming very influential. The Basque Movement of National Liberation (MNLV) includes not only ETA and its political articulation (Herri Batasuna, Euskal Herritarrok, Batasuna...)14 but other anti-systemic groups rallied around the idea of the fight against an unfair state.15 ETA aims to represent the vanguard of the nationalist forces and aspires to lead the process of transformation in the Basque society. In addition to that, if ETA was able to influence those movements, the possibilities of ETA of becoming a pivotal force would be enhanced. Thus, ETA recognised the need of the communion between the terrorist band and the progressive groups present in the Basque society. In the last communication of the terrorist group commemorating the fifty anniversary of the organisation, ETA explains that 'in order to enter the phase of independence, it is the time to unite the forces in favour of the nation without excuses. It is the time to begin the way for the Basque People to have their place and voice in the world.'16

If we focus on the use that ETA has made of the environmental issues to select targets in its terrorist activity, it is necessary to refer first to the case of the nuclear plant of Lemóniz. This power station was part of the nuclear plan that had been developed in the last years of Francoism in order to provide for Spain energetic autonomy.17 The plant began to be built in 1972 and it was the Basque energy corporation Iberduero the company that was behind the project. Lemóniz would be able to generate with its two reactors about 70% of the energy that the Basque Country needed at that time. The nuclear plant of Lemóniz was part of a very ambitious project: two more nuclear power stations were to be built in the Basque Country (Deva and Izpáster) and one more in Navarre (Tudela). However, very soon, the Iberduero found the opposition of the local communities. City councils, intellectuals and neighbours united against the construction of these power stations. From the four nuclear power stations only Lemóniz became a reality. Despite the growing opposition of, first a local, and later a Basque anti-nuclear movement, Iberdrola received the permissions to initiate and continue with the construction.18 In 1977, ETA got involved directly. It was an opportunity to establish an strategic alliance with environmental movements and the local communities and appear as the defender of the powerless in front of the institutionalised power. In addition to that, making out of the fight against the nuclear plant in Lemóniz one of ETA's priorities did not contravene the foundational objectives of the terrorist organisation's: in their eyes, Lemóniz was an imposition of the Spanish state on the Basque Country. Iberduero was a Basque corporation but it was acting in fulfilment of the plans developed by the Francoist government and always under the authority of the Spanish nuclear authorities (the Junta of Nuclear Energy and the Council of Nuclear Security). In his communication of 15 June 1979, ETA maintains that 'the imposition in the Basque Country of nuclear energy plans delegitimised by the public opinion, responds to the existence of an anti-democratic and anti-Basque policy of imperialist oppression and wild exploitation by the Spanish people against the working Basque nation.'19 The first actions of ETA against Lemóniz power station aimed at sabotaging the works with the installation of bombs. Also offices of Iberduero were attacked trying to force the company to halt the whole project. The Spanish police was commissioned to take control over the security of the construction site. The conflict escalates when in December 1977, ETA attacks a security checkpoint in the access to the works and one of the terrorists, David Álvarez Peña, dies as a consequence of the assault. Since that moment ETA considers Lemóniz as a priority target and despite the increase of the security measures the attacks continue. In March 1978

another bombs killed two of the workers that were building the power station. In June 1979 a third construction worker is killed as a consequence of another bomb installed by ETA. The anti-nuclear movement suffered the consequences of these attacks that killed innocent workers and was divided between the radicals close to the theses of ETA and those that considered that the strategy against Lemóniz had to be peaceful. The most spectacular action of ETA was the kidnapping of the leading engineer of the power plant Jose María Ryan. ETA gave an ultimatum to Iberduero threatening with the execution of the worker if the project was not paralysed in a definitive way. ETA fulfilled its threat and killed the engineer. The consequences of the assassination were paramount. First, the cruelty of ETA spurred a movement of protest. Second, Iberdrola had to slow down the project. ETA stroked again killing another engineer, Ángel Pascual Múgica, in 1982 when the project had been put to a halt and the definitive termination of the project was becoming a reality.

The fight against the power plant of Lemóniz implied the use of a non-political cause by ETA in order to gain popularity and presence among the Basque social movements. This was a well designed strategy that also allowed ETA to gain leverage within those sectors. The connection between the environmental movement in the Basque Country and organisations closely associated with ETA has been constant since the 1970s.

The other two major environmental conflicts in which ETA has been present are the construction of the dam of Itoiz and the highway of Leizarán. In these two cases the participation of ETA as an actor in the protests has been very different. In the case of the reservoir, ETA has not been involved directly as an actor. The shadow of ETA was present and the Basque and Navarrese public opinion knew that ETA opposed this project.

The protest dam of Itoiz's project began in 1985 when local residents began their mobilisation against the plan of the Spanish Ministry of Public Works. The construction of the dam would inundate eight villages and residents and ecologists founded the Itoiz Coordinating Group.²⁰ The protests increased since 1993 when the works began. In 1995 a second group appear, Solidary with Itoiz. This second group had a more radical approach: 'if the Coordinating Group have concentrated their attention on information, social mobilisation and legal battles, "Solidari@s con Itoiz" have chosen to complement these methods of struggle with civil disobedience.'²¹ The highest peak of the sabotage actions conducted by activists of this organization was when eight people cut steel cords that were used in the construction of the dam, paralysing the works. The members of the platform were prosecuted and sentenced to almost five years in prison for the attack against the security guard and for the damage caused in the construction site.

Despite the strong resistance of the ecologist movements on the ground and the tenacious pressure of the platforms against Itoiz in the courts of justice, the project became a reality in 2004. Itoiz represents the defeat of the environmentalists; however the platforms have not been completely dissolved since still continue their pressure monitoring the ecological effects of the creation of a reservoir in that land (especially the seismic activity).²²

In this case, the political representation of ETA in the Basque and Navarrese institutions, openly supported the actions against but ETA did not attack directly the workers that were executing the project. The crisis took place in a moment of weakness of the organisation after the police intervention in Bidart and it was a time in which ETA was letting Herri Batasuna, its political party, to explore a new line: an attempt to build a nationalist front including moderate nationalist parties that was going to crystallise in the agreements of Lizarra.

The case of the highway of Leizarán presents more resemblances with the case of the nuclear plant of Lemóniz. The 43 kilometres of highway between Irurzun and Andoáin that would be linking Navarre and the East of the Spanish Basque Autonomic Community were one of the most expensive roads built in Spain. The road, originally planned in 1985, collided with the interests of ecologist groups that believed that the initial project had a very high ecologic impact in the valley of Leizarán. The coordinator group Lurraldea is going to become the representative of those that were against the plan connecting Navarre and Guipúzcoa using the corridor proposed by the regional authorities. The political arm of ETA at that time, Herri Batasuna is going to immediately join the ecologist cause.

Six years later the highway was finished but after the regional authorities negotiated a change in the course followed by the road. The change came in 1992 after a fierce campaign of ETA and the so-called "y-groups" against the interests of the firms involved in the project. 23 More than 200 sabotage actions took place in this short period. One of the products of the campaign of ETA against Leizarán was the death of four people: two policemen that fail in the deactivation of a bomb in a postal parcel addressed to a building company taking part in the development of the works, a member of the security of one of the building companies, and one of the directors of the company Ferrovial, José Edmundo Casañ. This last assassination can be link to the actions in Lemóniz against the leading engineers. The goal was to attack directly those strategic targets whose elimination would damage the capacity of ETA's enemy to continue with the project. In this case, the construction companies could find a replace for the assassinated engineer or the damaged machinery but the morale was so low among the workers that the regional governments decided to agree with Lurraldea a change in the project, altering the itinerary of the road. The radical nationalist achieved their original goal, not so much to paralyse the project, but to force the regional government to negotiate, recognising them as parties with the right to be present in the negotiation.

To summarise, ETA has made an extensive use of the environmental cause in order to gain leverage and influence over the anti-systemic groups and social movements and gain them for the independentist cause. The use of the environmental movements and association to environmental protest gave ETA a notable social relevance that also helped to create an image of modernity that was appealing for the most progressive sectors of the Basque society and particularly among young people.

ETA's Present Strategy and the Role of the Environmental Cause

The aim of this paper was to analyse the role and the involvement of ETA and the conglomerate that is labelled as the Basque National Liberation Movement (MNLV) within the Basque environmental movement, particularly focusing in the latest developments witnessed in the strategy of the terrorist organisation.

At the beginning of the paper the assassination of the entrepreneur Ignacio Uría in December 2008 was mentioned as a turning point in the strategy of ETA. Since 1991, ETA leadership had not ordered the "execution" of a person due to its participation in a project that damaged the environment in the Basque Country. The assassination of the entrepreneur born in Azpeitia is the peak of a campaign that targets the creation of a net of high speed railroads that will connect the Basque Country with Spain and the rest of Europe. This project has been known as the "Basque Y" because it will link the Basque capitals with a high speed line in the form of that letter being the axis Vitoria-San Sebastian would be part of the European line Madrid-Dax. Despite the project had been born in the 1990s in was only in 2006 when the agreement Spanish government and Basque regional government about financing the costs of the works was reached and the works began.

The opposition to the plan existed before the works began. In 2001 the platform AHT Gelditu! (Stop High Speed Train!) was created and it grouped all the associations that were against the creation of this type of infrastructure in the Basque Country. According to the foundational charter of AHT Gelditu!, their rejection of the high speed train was based on the 'anti-social, anti-ecologic, non-rational economically, and absolutely inappropriate character that the project has.'²⁴ This platform groups a myriad of social organizations including groups that belong to the close circle of organizations around the radical nationalist movement such as LAB (the independentist trade union), Eguzki (the ecologist movement close to the theses of the radical parties) or Haika (the organization of young people illegalised in Spain for its links with ETA). At the same time, AHT Gelditu! had rallied groups that have a clear pro-ecologist agenda such as Ecologists in Motion (Ekologistak Martxan, that is part of the Spanish ecologist platform Ecologistas en Acción), Batzarre (a political party that is part of the coalition Nafarroa-Bai and rejects the use of political violence to solve the Basque question, or Izquierda Unida-Ezker Batua (that is the Basque branch of the third biggest party in Spain and one of the members of the governing coalition in the Basque government). The appearance of ETA as an actor in the conflict and the use of direct violence against people associated with the works of the high speed train opened a debate within the platform. Despite AHT Gelditu! was not dissolved as a consequence of the assassination of Uría, the organization suffered the consequences of the terrorist actions. While the most radical groups within AHT Gelditu! remained silence about the assassination, the organisations with a purely environmental interest protested against the use that ETA did of the fight against the high speed train to justify a terrorist action.²⁵

With this action ETA intends to become a reference point for the alternative and anti-systemic movement in the Basque Country. ETA tries to penetrate and exert control over those sectors of the society that do not feel represented by the traditional political parties or those that believe that using the institutional channels in the Basque Country and Spain do not allow their voices to be heard. This attempt to monopolise and control the anti-systemic movements stirs also a reaction from those sectors that do not want ETA to gain representativity. In January 2008, a group of people that belong to the platform AHT Gelditu! including Iñaki Antigüedad (a historical leader of Herri Batasuna) or Mikel Álvarez (brother of the one of the leaders of Batasuna in prison after the illegalisation of the political party) wrote a manifesto asking ETA 'to stop interfering in the social struggles, and to stop acting as the guardian of the Basque society. We believe that the use of violence is entering in a spiral less and less controllable every time. The strength of the chain of command is substituting other ethical and political criteria.'²⁶

These opinions have not changed the strategy of ETA that has continued the pressure against the project and those firms that are working in it. The last episode has been the bomb in Madrid against the building of the firm Ferrovial on 9 February 2009 that has caused only material damages and links directly the strategy against the high speed train to the fight against Leizarán highway.²⁷

To conclude this paper we would like to address the question of why ETA returns nowadays to tactics that were used more than 15 years ago; what has changed in the Basque Country that makes ETA return to strategies that have been not been used for such a long period of time.

In order to answer these questions is important to differentiate Lemoníz from the other two cases that have been studied in the paper. The fight against the nuclear power station of Lemoníz had a justification that went beyond the environmental. Lemóniz, as it was indicated before, was a project "inherited" from the administrations of the dictatorial state. The fight against Lemóniz was a fight against the impositions of the Francoist regime for the Basque Country. Lemóniz began when the Basque Statute of Autonomy did not exist.²⁸ There is another element that made very attractive ETA's direct involvement in the dispute about Lemóniz and was the consideration of the fight against nuclear energy as a sign of modernity and progressiveness. ETA, attacking Lemóniz, was linking its name to those anti-nuclear and pro-environmental movements that had already developed in Western Europe.

In the case of Leizarán, the decisive part of the conflict takes place between 1989 and 1992; and particularly the year 1991 when ETA conducted some of its most violent attacks. 1991 was the fifth most deadly year in the history of ETA (see figure 2).

After the collapse of the negotiation between the Spanish government led by Felipe González and the leaders of ETA in 1988 in Algeria, the activity of ETA in terms of people assassinated reduced to levels similar to the period before 1978. The years from 1988 to 1991 are difficult years for the terrorist organisation due to a change in the leadership (the group leading the negotiations was deported to Santo Domingo) and to the union of the democratic forces in the Pact of Ajuria Enea in which the political parties of the Basque Country demanded ETA to stop its activity and condemned the use of violence to achieve political objectives. The case of the highway of Leizarán was a golden opportunity for the terrorist group to try to break the policy of isolation that the rest of the political forces in the Basque Country and Navarre were imposing over ETA and those that supported its activity. The police action against the leadership in the band in 1992 in Bidart (France) forced ETA a change of generation among the leaders of ETA and it initiated a new period in the history of the band. The weakness of the organisation became evident and a process of regeneration did begin. The attitude of ETA towards the conflict of Itoiz represents a good example of the new times for the group. The struggle to put project of Itoiz to a halt began in 1993 but ETA was never present as a decisive actor. On the contrary ETA was trying to break with the isolation product of the Pact of Ajuria Enea letting its political arm, Herri Batasuna to negotiate an agreement with the nationalist forces. The pact of Estella-Lizarrá in 1998 marked the beginning a period of ceasefire that ETA used to reconstruct its damaged structures.

The new developments after the 2006 ceasefire and the use of the defence of the environment as a justification of the actions against individuals that ETA has used are a direct consequence of the

state of weakness of the terrorist organisation. Weakness is the crucial concept to understand the re-edition of the environmental issues to justify the assassination of citizens by ETA. The main reasons for the return to the centrality of the environmental discourse and the direct link between the assassination of an individual is due to two main factors: first, the loss of political space for the radical independentist movement to engage the Basque society; second, the military weakness of the organisation. We can refer to the weakness (political and military) of the terrorist group as the central element behind this return to the environmental discourse to justify assassinations.

On the one hand, the union of the main political parties in Spain against the terror of the organization and its practical application with the Law on Political Parties of 2002 has added a new front to the fight against ETA. This law open the possibility of the illegalisation of parties that do not 'respect the democratic values' and particularly 'offering explicit or implicit support to the terrorist group, legitimating the terrorist actions to achieve political goals not using the peaceful and democratic channels.'²⁹ This law opened the judicial track towards the illegalisation of the political parties that supported ETA impeding them to compete in the elections. The political party Batasuna was illegalised by the Spanish justice in 2003, the Communist Party of the Basque Lands (EHAK-PCTV) in 2008 and Nationalist Basque Action (ANV) is in the process of a definitive illegalisation. The regional elections in March 2009 will be the first time when the radical nationalist forces will not be represented by any party: the lists presented by the two groups associated to the radical independentism have been declared void by the Spanish Supreme Court. Demokrazia Hiru Milioi (D3M)³⁰ , with clear links to Batasuna, and Askatasuna³¹ , with candidates not directly associated with Batasuna in the past, were considered by the Spanish Supreme Court as political parties that did not fulfil the requirements set by the Spanish law on political parties. At the same time, the moderate nationalist forces are trying to occupy the political space that the impossibility to compete in the regional elections and collect the suffrages of those voters that in the past were represented by these groups.

This scenario: weakness of ETA, the parliamentary and institutional channels blocked, an offensive by the other nationalist forces to collect the votes left behind by Batasuna's illegalisation forces ETA and its environment to look for alternatives to be present in the Basque political life. With a clear rejection in the Basque Society about the use of violence in order to achieve goals and a perception that in the present political situation the use of violence is not legitimated (see figure 3); ETA is making a desperate attempt to connect with anti-systemic groups. ETA feels the need to continue being present as a political and social actor and regain a social relevance that has been losing in the last years.

Secondly, the military weakness is evident. The capacity of the Spanish and French police forces to neutralise activists is evident. In less than six months the head of the military apparatus of ETA has been captured by the police three times.³² The organisation is penetrated by the police and every time is more complicated for the terrorist cells to carry out their actions without being discovered. Terrorist actions that require a long and detailed planning are very difficult now for an organisation that has lost a good portion of its operational capabilities. The infrastructure of ETA has been damaged severely in the last decade and this is not only due to the police activity but also for the difficulties in recruiting new activists from a society that is tired of a very long conflict. In an scenario like the one described, ETA favours targets that are easy and actions in which much risk is not involved. Firms working in the high-speed train and the entrepreneurs responsible of the firms

working are a perfect target for ETA. Their number is very big and it is very easy for ETA to attack them even with a limited preparation for the action. In addition to that, the impact in the public opinion would be immediate. A different issue are the effects of the actions in terms of the response than the Spanish and, especially, the Basque society can adopt.

The terrorist organisation is in a situation of weakness never experienced after the death of Franco. However, the attempt to return to strategies that were successful in the context of the transition, the use of the environmental defence (the opposition to the high speed train) to gain popularity and leverage among the ecologist movements may produce effects contrary to the interest of ETA. The strong reaction to the assassination of Ignacio Uría, the criticism directed at ETA for this "pro-environmental" turn coming from many different sectors (some of them very close to the radical independentism) could be producing the opposite effect to the one desired by the terrorist organization. The environmentalisation of ETA's discourse could be interpreted as a sign of weakness and a desperate attempt to gain popularity in a society extenuated by a very long conflict.

Notes:

1) ETA has a long tradition of attacks to Basque and Spanish entrepreneurs. Since 1976 (when ETA killed Angel Berazadi, executive director of Sigma) ETA has assassinated, according to the newspaper El Mundo, 41 entrepreneurs, Cristina Ramos, '«Ser empresario en este país es terea de valientes», afirma el Lehendakari', Diario El Mundo, edición digital, http://www.elmundo.es/2008/12/04/espana/2555309_impresora.html, accessed 29 January 2009.

2) The KAS alternative was a document created in 1976 to unite ideologically and serve as reference for the different sectors of the Basque radical nationalism. The KAS alternative, in its third point refers to the 'adoption of measures aimed at the improvement of the living conditions of the popular masses and, in particular, of the working class.' A brief explanation of the birth of the Nationalist-Socialist Coordination (KAS) and its environment can be found in Paul Preston, *The Triumph of Democracy in Spain* (London: Routledge, 1987) pp. 87-91.

3) 'Communication of ETA, January 2009', <http://www.abertzale.eu/wp-content/uploads/2009/01/210109comunicadoeta.pdf>, accessed 29 January 2009.

4) Ludger Mees, *Nationalism, Violence and Democracy : The Basque Clash of Identities* (London: Palgrave, 2003), p. 9.

5) Juan Díez Medrano, 'Pattern of Development and Nationalism: Basque and Catalan Nationalism before the Spanish Civil War', *Theory and Society*, 23, 1994, p. 547.

6) Sabino Arana, *Obras Completas* as referred in Teresa Fernández Ulloa, 'Figuras Retóricas in Sabino Arana', *Círculo*, n. 14, 2003, <http://www.ucm.es/info/circulo/no14/fulloa.htm>, accessed 28 January 2009.

7) John Armstrong, *Nations Before Nationalism*, (Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1982), p. 16, as referred in Diego Muro, 'Nationalism and nostalgia: the case of radical Basque nationalism', *Nations and Nationalism* 11, 4, 2005, p. 504

8) Julio, Médem, *La Pelota Vasca: La Piel contra la Piedra*, SAV Films, 2003.

9) Observatorio Vasco de Juventud, *Indicadores de Juventud 2007: Ocio y Tiempo Libre* (Vitoria: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2007) p. 10.

10) Ander Gurruchaga, *El Código Nacionalist Vasco durante el Franquismo* (Bilbao: Anthropos Editorial, 1985) pp. 383

11) That was precisely the expression used by one of the persons interviewed in Alfonso Pérez-Agote, *The Social Roots of Basque Nationalism* (Reno: University of Nevada Press, 2006) p. 181.

12) For a brief history of the post-1978 development and consolidation of the Spanish environmentalist movement see Manuel Jiménez, 'The Environmental Movement in Spain', *South European Society & Politics*, vol. 12, n. 3, pp. 359-78.

13) Iñaki Barcena, 'Itoiz: Entre lo Local y lo Global', paper presented in the III Iberian Congress on Management and Planning of Water Resources, Seville 2002, p. 3, http://grupo.us.es/ciberico/archivos_acrobat/sevilla4barcena.pdf, accessed 2 February 2009.

14) The political representation of ETA has changed its name in numerous occasions. Born as an electoral coalition in 1978, Herri Batasuna took the name Euskal Herritarrok in 1998 and Batasuna in 2001. The 2002 Law on Political Parties in Spain has forced this political groups to adopt different names in an strategy devised to allow them to be present in the elections celebrated after 2002.

15) These groups have very dissimilar agendas: there are groups that are anti-militaristic as Kakitzak, a trade union as LAB, organizations created to promote the solidarity with the activists in prison as Gestoras Pro-Amnistia, students like Ikasle Abertzaleak or Segi, environmental groups as Eguzki...

16) 'Euskadi ta Askatasunaren Agiria Euskal Herriari, January 2009', Diario Gara on line, www.gara.net/agiriak/20090130_eta_agiria.pdf, accessed 6 February 2009.

17) See Albert Presas i Puig, 'Science on the Periphery. The Spanish Reception of Nuclear Energy: An Attempt at Modernity?', *Minerva*, 43, 2005, pp. 197-218 for a detailed description of the development of a nuclear program under Franco's regime.

18) A very detailed summary of the actions against the construction of the nuclear plant of Lemóniz can be found in the website Lemoiz Apurtu, www.lemoiz.com.

19) This was the communication of ETA as quoted in Patxo Unzueta, 'ETA Reivindica el Atentado de la Central Nuclear de Lemóniz', *El País*, 16 June 1979, http://www.elpais.com/articulo/espana/ESPANA/PAIS_VASCO/PARTIDO_NACIONALISTA_VASCO_/PNV/I BERDUERO/ETA/ETA/reivindica/atentado/central/nuclear/Lemoniz/elpepiesp/19790616elpepinac_14/T es, accessed 6 February 2009.

20) For complete summary of the legal actions carried out by the Coordinating group consult María José Beaumont and José Luis Beaumont, 'El Embalse de Itoiz: Historia y Situación Actual', *Ambiente y Derecho*, n. 1, 2003, pp. 47-65.

21) Iñaki Barcena and Pedro Ibarra, 'The Itoiz Reservoir in the Basque Country: A Local Conflict Becoming (Inter)Nacional?', paper presented in ECPR Joint Sessions, 2001, p. 13.

22) A good example of this activity is the website "Itoiz Stop" representing "the neighbours threatened by the reservoir", www.itoizstop.org.

23) Most of the activity of ETA in this conflict was framed within what has been traditionally called in Spain low intensity terrorism: actions not aimed at causing any death but directed at exercising pressure against the social actors that have been identified as enemies. That was the goal of the "y-groups"; see Pedro Antonio Pizarro de Medina, 'Terrorismo de Baja Intensidad: La Kale-Borroka', Cuadernos de la Guardia Civil: Revista de Seguridad Pública, 24, 2001, pp. 99-104.

24) 'Manifiesto Fundamental de la Plataforma AHT Gelditu!', website of AHT Gelditu!, www.ahtgelditu.org/documentuak/fundacional.rtf, accessed 8 February 2009.

25) The best example could be the group Ekologistak Martxan that in a press release maintained that 'Ekologistak Martxan showed a profound disagreement and rejection of the assassination of a person for participating in the works of the high speed train [...]. Maintaining our radical opposition to the projects of the high speed train, we state a profound rejection of any of type of violence directed against people, and of armed actions against entities or institutions due to their support to the high speed train', 'Comunicado de Prensa de Ekologistak Martxan', Website of Ekologistak Martxan, [http://www.ekologistakmartxan.org/308.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=679&tx_ttnews\[backPid\]=304&cHash=1e14067f5d](http://www.ekologistakmartxan.org/308.html?&tx_ttnews[tt_news]=679&tx_ttnews[backPid]=304&cHash=1e14067f5d), accessed 8 February 2009.

26) V.A., 'Queremos Manifestar Nuestro Rechazo', Boletín Ekologistak Martxan, December-January 2008-9, p. 12.

27) We have already referred that the only person directly associated with the works of the highway that ETA assassinated was a manager of the firm Ferrovial, José Edmundo Casañ in 1991.

28) It is also true that the Basque Parliament authorised and supported the project. Also the provincial government of Vizcaya, in the hands of the moderate nationalists was in favor of Lemóniz. Since 1981 this project was managed by the Basque Government that finally decided to paralyse it.

29) 'Ley Orgánica 6/2002 de Partidos Políticos', Boletín Oficial del Estado, n. 124, 28 June 2002, p.

23604.

30) Sala Especial del art. 61 de la LOPJ, Tribunal Supremo, ' Estimación recursos contencioso-electorales deducidos por la Abogacía del Estado y el Ministerio Fiscal sobre impugnación de los acuerdos de proclamación de las candidaturas de las agrupaciones denominadas Arabako Demokrazia 3.000.000 -D3m- y Demokrazia hiru milioi'
<http://www.poderjudicial.es/eversuite/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=70883&Download=false&ShowPath=false>, accessed 9 February 2009.

31) Sala Especial del art. 61 de la LOPJ, Tribunal Supremo, 'Incidente de ejecución de sentencia 1/2003', Website of the Spanish Supreme Court,
<http://www.poderjudicial.es/eversuite/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=70884&Download=false&ShowPath=false>, accessed 9 February 2009.

32) Garikoitz Aspiazu "Txeroki" in November 11, 2008; his substitute Aitzol Iriondo in December 8 and finally Jurdan Martitegi on 18 April 2009.

Works Cited:

Álvarez, Mikel and others, 'Queremos Manifestar Nuestro Rechazo', Boletín Ekologistak Martxan, December-January 2008-9, p. 12

Arana, Sabino, Obras Completas as referred in Teresa Fernández Ulloa, 'Figuras Retóricas in Sabino Arana', Circulo, n. 14, 2003, <http://www.ucm.es/info/circulo/no14/fulloa.htm>, accessed 28 January 2009.

Barcena, Iñaki and Pedro Ibarra, 'The Itoiz Reservoir in the Basque Country: A Local Conflict Becoming (Inter)Nacional?', paper presented in ECPR Joint Sessions, 2001

Barcena, Iñaki, 'Itoiz: Entre lo Local y lo Global', paper presented in the III Iberian Congress on

Rexter | Časopis pro výzkum radikalismus, extremismu a terorismu
<http://www.rexter.cz/kategorie/012009/>

Management and Planning of Water Resources, Seville 2002, p. 3,
http://grupo.us.es/ciberico/archivos_acrobat/sevilla4barcelona.pdf, accessed 2 February 2009.

Beaumont, María José and José Luis Beaumont, 'El Embalse de Itoiz: Historia y Situación Actual',
Ambiente y Derecho, n. 1, 2003, pp. 47-65

Díez Medrano, Juan, 'Pattern of Development and Nationalism: Basque and Catalan Nationalism before
the Spanish Civil War', Theory and Society, 23, 1994, pp. 541-569

Equipo Euskobarómetro, Euskobarometro, Noviembre 2008, Website of Euskobarometro,
[http://alweb.ehu.es/euskobarometro/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=200
&Itemid=97](http://alweb.ehu.es/euskobarometro/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=200&Itemid=97), accessed 2 January 2009

Gabinete de Prospección Sociológica, 'La Ciudadanía de la CAPV y el Medio Ambiente' (Vitoria:
Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2004)

Gurruchaga, Ander, El Código Nacionalist Vasco durante el Franquismo (Bilbao: Anthropos Editorial,
1985)

Jiménez, Manuel, 'The Environmental Movement in Spain', South European Society & Politics, vol.
12, n. 3, pp. 359-78

Médem, Julio, La Pelota Vasca: La Piel contra la Piedra, SAV Films, 2003

Mees, Ludger, Nationalism, Violence and Democracy : The Basque Clash of Identities (London:
Palgrave, 2003)

Muro, Diego, 'Nationalism and nostalgia: the case of radical Basque nationalism', Nations and
Nationalism 11, 4, 2005, pp. 571-589

Observatorio Vasco de Juventud, Indicadores de Juventud 2007: Ocio y Tiempo Libre (Vitoria: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2007)

Pérez-Agote, Alfonso, *The Social Roots of Basque Nationalism* (Reno: University of Nevada Press, 2006)

Pizarro de Medina, Pedro Antonio, 'Terrorismo de Baja Intensidad: La Kale-Borroka', *Cuadernos de la Guardia Civil: Revista de Seguridad Pública*, 24, 2001, pp. 99-104

Presas i Puig, Albert, 'Science on the Periphery. The Spanish Reception of Nuclear Energy: An Attempt at Modernity?', *Minerva*, 43, 2005, pp. 197-218

Preston, Paul, *The Triumph of Democracy in Spain* (London: Routledge, 1987)

Ramos, Cristina, '«Ser empresario en este país es terea de valientes», afirma el Lehendakari', *Diario El Mundo*, edición digital, http://www.elmundo.es/2008/12/04/espana/2555309_impresora.html, accessed 29 January 2009

Sala Especial del art. 61 de la LOPJ, Tribunal Supremo, 'Estimación recursos contencioso-electorales deducidos por la Abogacía del Estado y el Ministerio Fiscal sobre impugnación de los acuerdos de proclamación de las candidaturas de las agrupaciones denominadas Arabako Demokrazia 3.000.000 -D3m- y Demokrazia hiru milioi'
<http://www.poderjudicial.es/eversuite/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=70883&Download=false&ShowPath=false>, accessed 9 February 2009.

Sala Especial del art. 61 de la LOPJ, Tribunal Supremo, 'Incidente de ejecución de sentencia 1/2003', Website of the Spanish Supreme Court,
<http://www.poderjudicial.es/eversuite/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=70884&Download=false&ShowPath=false>, accessed 9 February 2009.

Unzueta, Patxo, 'ETA Reivindica el Atentado de la Central Nuclear de Lemóniz', *El País*, 16 June 1979, http://www.elpais.com/articulo/espana/ESPANA/PAIS_VASCO/PARTIDO_NACIONALISTA_VASCO/PNV/I BERDUERO/ETA/ETA/reivindica/atentado/central/nuclear/Lemoniz/elpepiesp/19790616elpepinac_14/T

Rexter | Časopis pro výzkum radikalismus, extremismu a terorismu
<http://www.rexter.cz/kategorie/012009/>

es, accessed 6 February 2009

'Communication of ETA, January 2009', Website Abertzale.eu,
<http://www.abertzale.eu/wp-content/uploads/2009/01/210109comunicadoeta.pdf>, accessed 29
January 2009

'Comunicado de Prensa de Ekologistak Martxan', Website of Ekologistak Martxan,
[http://www.ekologistakmartxan.org/308.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=679&tx_ttnews\[backPid\]=304&cHash=1e14067f5d](http://www.ekologistakmartxan.org/308.html?&tx_ttnews[tt_news]=679&tx_ttnews[backPid]=304&cHash=1e14067f5d), accessed 8 February 2009.

'Euskadi ta Askatasunaren Agiria Euskal Herriari, January 2009', Diario Gara on line,
www.gara.net/agiriak/20090130_eta_agiria.pdf, accessed 6 February 2009

'Ley Orgánica 6/2002 de Partidos Políticos', Boletín Oficial del Estado, n. 124, 28 June 2002, p.
23600-6.

'Manifiesto Fundamental de la Plataforma AHT Gelditu!', Website of AHT Gelditu!,
www.ahtgelditu.org/documentuak/fundacional.rtf, accessed 8 February 2009.

Mass Murders at School Institutions: Children and Parents as Easy Targets

Autor: Josef Smolík, Vladimír Vaďura
Email: josef@mail.muni.cz, vladimir.vadura@gmail.com

This article tries to conceptualize the phenomenon of school shooting, which means shooting at kindergartens, elementary and high schools and universities. The most important examples are described (the notoriously known shooting at Columbine High School is analyzed in greater detail). The outcomes of this article are: summarization of facts, an attempt to find generalising tendencies, trends and characteristics and its comparison with the situation in the Czech Republic.

Mass murders at school institutions usually unsettle politicians, teachers, parents as well as general public. People are even more shocked and upset if a „mad shooter“ chooses school environment as a place for shooting (or other violent attack) or attacks pupils, students or school employees. Even more scaring situation emerges if the murderer is former pupil, student or employee of the school he chooses for his attack.

The last example of a killing fury in the institutions for children and youth is the massacre on a high school in Wennenden, Germany. 17-year-old former student shot to death 9 students in the age of 16-18, three teachers and three accidental bystanders. The police later killed him 40 kilometres out of the crime scene, in Wendlingen. The youngster had two more years to graduation, but he left the school. His parents allegedly had 18 guns at home. He entered the school at 9:30 in black military dress and immediately opened fire in one classroom. Then he moved to another one. After the killing fury he probably got to Wendlingen by car, which he had hijacked and in which he probably held a hostage. In Wendlingen he barricaded himself in a supermarket next to the industrial zone. He also killed two bystanders and injured one policeman there. The police says they killed him in the end, but it is also possible that he committed suicide. (iDNES 2009)

Just a few weeks separate this incident from another one, relatively different, which happened in Dendermonde, Belgium. The culprit here entered to the nursery and stabbed to death two children in

the age of 6 and 9 months, as well as their 55-year-old schoolmistress, with a long knife. 10 more children were stabbed, some of them had to undergo plastic surgery.

The culprit of this act was 20-year-old Kim De Gelder, who had a white mask with black circles around his eyes painted on his face. It is likely that he drew inspiration from the character of Joker from Batman; the act happened 1 year and 1 day after the death of the actor Heath Ledger, who got Oscar for his impersonation of this character. The witnesses said that Gelder was rather reserved, solitary man, emotionally unbalanced and depressive.

This extreme version of youth aggression has for a long time been viewed as a problem inherent to the United States of America. However, at the latest from April 2002, when a 19-year-old student entered a school and killed 16 persons (students, teachers and one policeman) in Erfurt, Germany, it is also a matter of concern for Europe (Čírtková 2008). In fact, school shootings are nothing new. Already in 1927 Andrew Kehoe attacked the Bath School (USA). He did not use a gun – although he trained shooting often – but the strength of dynamite. He placed several bombs to the basements of the building, used a timer and blew the school off. His wife had been found in the forest, tattered with dynamite, several months earlier. Based on some evidence, an assumption could be made that Kehoe let his wife blow off at a remote place in the forest in order to test the accuracy of the timer (Badošek 2008).

School environment seems to be an ideal place for mass murderers. There is a high number of persons who, from the point of view of an armed killer, can serve as „easy targets“. These incidents are then referred to as „school shooting“. This term is usually reserved for massacres committed mostly by current or former students in and around the premises of high schools and universities. It is nevertheless necessary to say that the killers could be also employees of the school or even people who have nothing in common with the institution (see the case of Gelder).

Mass killings in which a culprit kills more victims in the school premises at a time, are usually committed with a gun. School shooting with more than 10 victims is usually referred to as „school massacre“. In contrast to an act of revenge, these shootings are usually not aimed at specific persons, on the contrary, the victims are randomly chosen persons and the aim is to kill as many of them as possible.

Currently, there is a huge amount of resources on this issue. However, most of them are case studies focusing on in-depth analysis of particular incidents (see Čírtková 2008).

School shooting is usually distinguished from other types of violence at schools. Among these

belong mass killing committed by terrorists, as is the case of hostages in Beslan. This type of violence is usually described as an „act of terrorism“. Another phenomenon is shooting to crowds during students' riots at two US universities, Kent State and Jackson State, in the seventies, used by members of National Guard and police which caused several fatal injuries.

The most cited example of school shooting is the case of 20th April 1999, described as „Columbine High School massacre“. It took place on the high school in Littleton, Colorado (see the box).

In the U.S.A. the school violence is often seen in connection with the existence of armed gangs which operate in densely populated areas. Schools in downtown centres report violent crimes much more often (17% against 11% in other city schools, 10% in village schools and 5% in suburban schools – data from 1997). The culprits of school shooting in the U.S.A. are usually white middle-class students. In some cases the attackers were exposed to bullying or other types of violence from the victims (see Hewstone, Stroebe 2006: 377) or other psychical pressure (see Mikšík 2005: 83). School shooting in other countries can have stronger nationalistic or religious dimensions – such as shooting in jeshiva (religious school) Merkaz HaRav in Israel in March 2008, in which a young Palestinian killed 9 potential Rabbis.

The search for reasons of school massacres has not found a universal response yet. The research of suspects is problematic from the point of view of methodology because of small amount of cases, high suicide rate of suspects and unreliability of secondary and tertiary information sources. Biological and psychopathological attempts to explain these are taken into account with caution. It is not possible to determine exactly how high is the psychopathological burden of the suspects. Some of them suffer from psychopathological disorders, whereas others do not. Consensus has been reached on the point that some particular type of personality is an undisputable risk factor for committing a mass murder. Despite that, only some persons identified with this particular type of personality actually commit this type of crime. In this respect, it is necessary to identify more risk factors as only their summary can offer a more complex picture of circumstances, reasons and motives (Čírtková 2008).

Shooting in school institutions is the subject of intensive research in the U.S.A. Although companies like MOSAIC offer products and services aimed at identification of potential threats, a thorough study of all the incidents of shooting in American schools worked out by U. S. Secret Service warned against the belief that a certain „type“ of student can be a culprit of such a crime. Some of the culprits grew up in a complete, „ideal and all-American“ family. Some of them were children of divorced parents or grew up in foster-families. Some of them were loners, but most of them had close friends.

However, there were some similarities found among the murderers. Most of „school shooters“ did not act spontaneously and got their guns in advance. Moreover, these persons usually have aggressive tendencies and a history of assault threats. These outsiders often want to use the shooting to change their social status from „loser“ to „master of violence“. Many shooters told FBI inspectors that they were brought to the act of violence by persecution and alienation. Surprisingly, outsiders are much more dangerous than typical bullies. Bullies find their fulfillment in the act of bullying and give way to their negative emotions continuously. On the other hand, a student who is

unsuccessful, invisible, excluded, seen as eccentric or with some other more or less real peculiarity, does not give way to his frustration till the last and irreversible moment (Badošek 2008).

The F.B.I. worked out the following general profile of the culprit, based on an analysis of six particular cases: absence of family support, narcissistic character, feeling of injustice or grievance, easy access to guns, connection to satanistic or other aggressive subcultures, social inexpressivity, vernalisation of aggressive issues, feeling of helplessness, absence of feeling of blame, media impact and diminishing of mechanisms suppressing aggression, other circumstances supporting violence or removing buffers for aggression (for more information see Čírtková 2008).

Loren Christensen, the author of the book *Surviving a School Shooting*, sees three general differences that allowed the expansion of this phenomenon from the 90s till today:

- The growth of and the availability of more sophisticated firepower. While only a few school shooters have used sophisticated weaponry—one of the shooters at Columbine fired a 9mm Intratec Tec-9 semiautomatic—just the existence of such weapons and their visibility in videogames and movies likely stirs the imagination of some kids. When I was in school, there was only Wild Bill Hickok's six shooter.

- The sheer volume of violent media—movies, TV, videogames, and music videos. While these things don't affect everyone, the stats show that many school shooters were fascinated by them. Also, a general theme that runs through so many of these is that all problems can be easily settled with a gun or bomb. The school shooter in Finland, Matti Juhani Saari (see below), liked a German Goth singer named Wumpscut and quoted his lyrics on Youtube. Some of Wumpscut's songs refer to child murder and burned corpses. One song is titled "Death for the Masses." Well, the Finnish shooter indeed brought death to the masses and then burned some of their corpses with Molotov cocktails.

- The Internet, specifically YouTube and MySpace. As if it weren't bad enough that there are blogs and chat rooms where people can criticize, defame, challenge, mock, and threaten others, now these same types can download photos, movies, and essays on YouTube and MySpace to do the same thing. Case in point: That kid in Finland, who shot and killed 10 students and then killed himself, had earlier posted three videos on YouTube of himself shooting his gun. In one clip, he fired just below the camera and said, "You will be next." In this case, YouTube served as a forum for his narcissism and allowed him too see through the camera's eye what his victims would see.

It is nevertheless necessary to say that these tendencies can be only partly blamed in some cases, as the phenomenon of school shooting - as we say above - is much older and definitively not caused

solely by these three factors. (Paladin Press 2009)

Čírtková (2008) also writes about (para)military tendencies of culprits, high psychological vulnerability and a tendency to withdraw from the ordinary public life (see the box).

One of the aspects of this issue has not been examined in-depth yet: the question of gender. The suspects are almost exclusively young men and their killing fury is usually aimed at the opposite sex. Several studies focusing at the crime of murder show that women compose 10-15% of the culprits of this crime. (Záhorská 2007). Likewise, most of the described cases of mass killing in school institutions are committed by young men (more than 90%).

Examples of school shooting and its research

School shooting is usually ended with the suicide of culprits (approx. 65%). 29% of culprits are arrested. Only a little percentage of culprits is killed by police, etc. The reason is usually short time interval between the start and the end of the murder and the act of suicide.

Guns used in school shooting are miscellaneous; according to research studies the most commonly used are short guns, followed by rifles and shotguns. There are a few exceptional cases in which culprits used guns that are atypical and extreme. One of this attacks was done in a catholic elementary school in Köln-Volkhoven by Walter Seifert in 1964. The culprit used a flame-thrower and a spear. He entered the school courtyard, blocked the entrance to prevent anyone from escaping, broke the classroom and through the hole in the window he ignited the whole classroom with children. When he was confronted by the teacher, he stabbed her with the spear. Before the police arrived, Seifert swallowed a toxic insecticide with the hope of avoiding the punishment. He was arrested, but the next day he died of intoxication. He killed 8 children and 2 teachers, 20 more were injured (Badošek 2008).

Some similar aspects can be seen in the attack done by Thomas Hamilton in Dunblane, Scotland in 1996. The culprit made his way by shooting to the gym and there he killed 16 children at the age of 5-6 years and a teacher. What are the similarities between the two cases? Hamilton, as well as Seifert, had written a letter to the queen one week before the attack, in which he claimed that there was a campaign held against him. It is the same generalising tendency without any particular culprit to whom he could revenge. Both murderers were over 30 years old. Culprits of this age form a very specific group among the school shooters, about 80% of them shoot in elementary schools. This is to say, their attack is deliberately aimed at those who cannot defend themselves at all (Badošek 2008).

This is usually the case in kindergartens and elementary schools. On the other hand, persons committing massacres at high schools are usually absolvents, current or shortly before the massacre excluded students. High school massacres are the most common (48%), followed by massacres at universities (24%) and elementary schools (21%). From the above mentioned we can conclude that the most typical type of school shooting is a high school massacre to which the culprit has some affiliations and bonds. (http://www.guncite.com/gun_control_gcgvyscho.html)

As previously indicated, the attackers very often write their own diaries. They usually express their emotions, thoughts and wishes in them. These days such a diary can also be kept in the form of a blog or web pages. Several murderers also used the web sites to publish a video in which they sent a message or tried to explain their act to the whole world. These culprits at least made an attempt to communicate with the public. An ideal example is the massacre done by Matti Juhani Saari at a high school in Finland on the 23rd September 2008, in which 10 schoolmates were killed. According to his own words, he „hated people“ and „wanted to kill as much of them as possible“. According to the witnesses, he „walked calmly and killed automatically as a robot“.

(<http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/09/23/finland.school.shooting/index.htm>)

The most distressing fact in this case is that the police suspected the culprit from the preparation of the massacre and they even interrogated him in this respect one day before the attack. They identified him as a potential killer because of a violent video record found on the internet server youtube.com, where he shoots to a target, to the camera and the whole film is ended with his words: „You will die next!“ In the end, however, they released him because they came to a conclusion that he is not dangerous – just one day before committing the massacre.

(<http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/09/23/finland.school.shooting/index.html>; cp. Badošek 2008)

In many cases the need of sending a message via internet is understandable, the culprits often miss close friends and belong among low-achieving students, therefore, they do not have a chance to change their status of a „loser“.

It is not always the case that the status of a loser is connected to low-achieving at school – the illustrious case is the killing fury of Steven Phillip Kazmierczak, who killed 5 people at the University of Illinois in 2008. He was considered a brilliant student, who also committed himself to criminology and published an article about correctional system in the U.S.A. in a prestigious scientific journal. However, his act can to a great extent be attributed to the fact that he had stopped using medication against anxiety some time before the killing. Consequently, his behavior gradually became less and less predictable and finally led to the tragedy.

(<http://pysih.com/2008/02/15/steve-kazmierczak/>; cp. Badošek 2008) The similar case happened also in 1966 in Austin, Texas, where Charles Whitman, a white student from upper middle class, killed 14 and wounded 32 people. In his case the reason was probably the frustration that grew out of the conflict he experienced in his family – authoritative and strict father versus nurturing and forgiving mother. (Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Whitman, see also Whiticker 2007, Čermák 1998)

His emotional instability was further enhanced by the small brain tumor situated close to the emotional centre. The report ordered by Texas governor John Connally claimed that the tumor was malign and it would probably kill Whitman in less than a year. So the illness was probably the reason why the former navy marine one summer day in 1969 lost kontrol (Whiticker 2007, cp. Čermák 1998)

Other recent examples of violence in school institutions are a gun battle at Bailey, Colorado, the shooting of Pekka-Eric Auvinan in Tuusula, Finland, the stabbing of two Japanese pupils close to Ósaka, the Chinese stabbing of high-school students in Zhu-Chou and many others.

In the Czech Republic there has been no incidence of school shooting so far; only once, in 2006, a 19-year-old student Vojtěch Žižka brought a shotgun to the High Arts and Crafts School in Český Krumlov. He planned to kill a boyfriend of the girl he had splitted with. However, in the end he changed his mind and used the gun only to frighten his rival.

In general, Czech student usually bring knives or boxers to schools. The reason is much worse availability of guns in the Czech Republic in comparison with both the U.S.A. and Finland, where many persons are devoted hunters and so a gun can be found in many families. Besides that, a gun is a very expensive article for a majority of Czechs; legally it is possible to buy a used gun for minimum 6.000 CZK (210 €) and a new one from 16.000 CZK (560 €), which is simply too expensive for most of pupils and students. Moreover, to be a legal holder of a gun, a man has to be at least 18 years of age, have a clean criminal record, pass a medical and a test where he shows the ability to handle a gun. Psychologic tests were also discussed, but in the end they were not established as a part of the exam. (iDNES 2007)

Solution?

Case-study approaches as well as attempts at theoretical generalization share the same goal – prediction and besides all prevention of the phenomenon. Simpler strategies of prevention are aimed at strengthening of security apparatus at schools (security frames in the entrances, controls aimed at bringing guns to schools, etc.). Nevertheless, according to many studies schools guarded by security agencies are not an ideal solution. More complex programmes of prevention are thus focused on educational strategies, such as strengthening of identification with the school, removing of students´ anonymity, strenghtening of students´ coping strategies, minimizing of the effects of school frustration, promotion of school social work, etc. In some states, there is also a range of specialised seminars offered to teachers, in which the risk factors are explained and it is shown how they can be used to identify potential threats and its holders (Čírtková 2008; see also Boyd 2009).

Furthermore, it has to be mentioned that availability of guns for culprits is closely connected to the school shooting itself. We can anticipate more frequent occurrence of this phenomenon in the states with more liberal approach to holding a gun (such as the U.S.A. and Finland). After the Finnish shootings (where guns can be held yet by 15-year-old persons) the European Union reacted to this situation. The European Parliament confirmed that from 2010 only a person older than 18 years and registered in national evidence will be allowed to obtain and hold a gun legally. (European Parliament 2007)

Box 1

Signs of future tragedy were visible at high school in Columbine yet before fatal 20th April 1999. Yet in 1996 an 18-year-old student Eric Harris started to present solutions to various situations

applicable in the computer game Doom on the internet web pages and to present his sharply negative stance against the society. (In this respect it is good to emphasize the fact that some of the „mad shooters“ leave the message on the Internet before their act of violence.)

Harris also published a list of guns he was able to collect with the second culprit, 17-years-old Dean Klebold, and a recipe for a home-made bomb made from metal horns. After he started to threaten one of his class-mates with death, the police entered the case, but the planned inspection of Harris's house was not realised in the end.

In January 1998, Harris and Klebold were caught while stealing computer equipment from a van and the court ordered them a psychiatric check-up. Moreover, the judge said that both guys lack the right „moral opinion“. Later it was found that both youths planned the massacre in their private diaries and the correspondence. The massacre should have equaled the bomb attack of Timothy McVeigh in Oklahoma City (see Smolík, Vařura 2008) and should have been a revenge for the problems of both students in the school. At the beginning of 1999 Harris and Klebold illegally ordered a semi-automatic gun, a carbine and two shotguns with shortened snouts. They found out a recipe for a home-made bomb on the internet server „Anarchist Cook Book“ and according to the recipe they worked out 99 bombs which they planned to dislocate in the school.

The video record, on which both guys present their weapon arsenal, showed that both collected their guns and other equipment at home and were able to hide them against the parents. About 30 minutes before the attack they released a video record in which they said goodbye to friends and relatives. They arrived to the school at 11 in two cars and parked them on the opposite sides of the school. At first, they exploded a bomb on the near field with the aim to temporarily make local firemen busy. Harris and Klebold hoped that after exploding the bombs in the cafeteria they would start a killing spree in the school and shoot all survivors and later also the inhabitants of nearby houses who would come to see what happened. But this plan collapsed when bombs in the cafeteria didn't explode. So the youngsters returned to their cars for weapons they brought with them and with the scream „Go! Go!“ they started a fire. Their killing spree lasted for 50 minutes, which is one of the longer attacks in comparison with other cases. In most cases, the attack takes only a very short time (several minutes or so). The outcome of their attack was horrible: 12 dead classmates (in the age of 14 to 18 years), 1 dead teacher and 27 injured.

Shortly after the massacre both students were pictured in the media as members of the Goth subculture. According to the general belief members of this subculture are outsiders and losers without ordinary and functioning society bonds. These data were later proved untrue, because both Harris and Klebold had a close group of friends and a broader social affiliations. It was also said that they were members of informal school club called „Trenchcoat Mafia“; this connection was also later dismissed. Nevertheless, one of the effects of the massacre was a massive resistance of both students and teachers against the Goth subculture (see Volatire 2004).

Some indicators could also be deduced from the date of massacre. On the 20th April it could be a jubilee of the birth of Adolf Hitler, but this fact probably didn't play a role in this case. According to some informations, the massacre was originally planned a day earlier, on the 19th April, on the jubilee of the bomb attack of Timothy McVeigh, who blew up F.B.I. headquarters in Oklahoma City in

1986 (Smolík, Vaďura 2008). Because both culprits had spoken many times before about „overcoming“ the McVeigh attack, it is possible that the timing of the attack was related to that.

Both Harris and Klebold were excessive players of computer games, such as Doom or Wolfenstein 3D. Some analysts say that it partly influenced their behavior in the form of desensitisation of their view of the world because of the constant exposure of their minds to the violence in computer games, which finally led to depersonalisation. Consequently, they didn't take their victims as living people, but only as „enemies“.

On the 5th jubilee of the Columbine massacre the main FBI investigator presented psychological profiles of both shooters. Harris was said to be a clinical psychopath, Klebold rather a depressive type. The plan was believed to be worked out by Harris, who probably had a messianistic complex of superiority and wanted to present it to the rest of the world.

More recently, a US psychiatrist, Jerald Block, has differed with this opinion, arguing that the killers' actions are not well explained by such diagnoses. Rather, he states that Klebold and Harris were immersed in games like Doom and that their lives were most gratifying while playing in the virtual. As they got into trouble, the two teenagers started to get their computer access restricted. Anger that was being projected into the games was now unleashed into the real world. In addition, the computer restrictions opened up substantial amounts of idle time that would have otherwise gone towards their online activities. They increasingly used that time to express their anger and their antisocial tendencies likewise increased. This, in turn, generated more restrictions. Finally, immediately after being arrested and banned from their computers for about a month, the two teens became homicidal and began documenting plans to attack the school. (Block 2007; cp. Whiticker 2007)

It is nevertheless necessary to say that an excessive playing of computer games is not an automatic part of lifestyle of potential school killers; in the most of cases the culprits did not play computer games at all in the past. In the Columbine case the computer games could be a partial explanation, but a generalisation of these outcomes is at least problematic.

Sources:

Badošek, R. (2008): Šílení střelci ve školách - historie, rizika, predikce útoku a bezpečnostní opatření. Sekuritaci – studentský portál (ne)jen o bezpečnosti.
<http://www.sekuritaci.cz/sileni-strelci-ve-skolach-historie-rizika-predikce-utoku-a-bezpecnostni-opatreni/cs/> (Checked on the 20th February 2009)

Block, J. J. (2007): Lessons from Columbine: Virtual and Real Rage. American Journal of Forensic

Psychiatriy 28/2, s. 5-34

Boyd, H. (2009): How to Prevent School Shootings? Education.com; available online:
http://www.education.com/magazine/article/School_Shootings_What_You_Need/ (Checked on the 20th February 2009)

Čermák, I. (1998): Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta.

Čírtková, L. (2008): Moderní psychologie pro právníky. Domácí násilí, stalking, predikce násilí. Praha: Grada Publishing.

European Parliament (2007): MEPs tighten EU rules on gun ownership. Available online:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20071128IPR14030&language=EN> (Checked on the 20th February 2009)

Hewstone, M., Stroebe, W. (2006): Sociální psychologie. Praha: Portál

iDNES (2007): České školy zatím střelbu nezažily, může se to změnit. 8th Nov 2007, available online:
http://zpravy.idnes.cz/ceske-skoly-zatim-strelbu-nezazily-muze-se-to-zmenit-p0s-/domaci.asp?c=A071107_215011_domaci_mia. (Checked on the 20th February 2009)

iDNES (2009): Mladík postřílel v německé škole 15 lidí, zabili jej na útěku. 11th March 2009, available online:
<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/163575-mladik-postrilel-v-nemecke-skole-15-lidi-zabili-jej-na-uteku.html>. (Checked on the 11th March 2009)

Mikšík, O. (2005): Hromadné psychické jevy. Psychologie hromadného chování. Praha: Karolinum

Rexter | Časopis pro výzkum radikalismus, extremismu a terorismu
<http://www.rexter.cz/kategorie/012009/>

Paladin Press. Loren W. Christensen - author interview. Available online:
http://www.paladin-press.com/downloads/Loren_Christensen_QA.pdf. (Checked on the 20th February 2009)

Smolík, J., Vaňura, V. (2008): Příklad Timothy McVeigh. Rexter, VII, 2, on-line
<http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=98>. ověřeno k 11. 2. 2009.

Voltaire (2004): What Is Goth? Boston: Weiser Books.

Whiticker, A. J. (2007): Zločiny století. Praha: Nakladatelství Brána.

Záhorská, J. (2007): Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů. Praha: Portál.

Internetové zdroje:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Andrew_Kehoe

http://en.wikipedia.org/wiki/Cologne_school_massacre

http://en.wikipedia.org/wiki/Columbine_High_School_massacre

http://www.education.com/magazine/article/School_Shootings_What_You_Need/

<http://workplaceviolencenews.com/2009/03/11/major-deadly-attacks-at-schools/>

<http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/09/23/finland.school.shooting/index.html>

<http://www.infoplease.com/ipa/A0777958.html>

http://www.guncite.com/gun_control_gcgvscho.html

Císař, O. (2008): Politický aktivismus v České republice. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-168-0, 188 s.

Autor: Martin Bastl
Email: bastl@fss.muni.cz

V knize Politický aktivismus v ČR Ondřej Císař předkládá další příspěvek k výzkumu soudobého politického aktivismu. Do jisté míry navazuje na svůj předchozí výzkum prezentovaný např. v textu Transnacionální politické sítě. Recenzovaná publikace se ovšem plně věnuje českému politickému prostředí.

Úvodem autor představuje strukturu knihy a použitou metodologii, nástroje analýzy protestních událostí (s. 19). Právě výběr dat je při metodologii, kterou autor zvolil, největším problémem. Císař využívá selektivní výběr dat limitovaný jak časovým rozsahem (pěti z třinácti let), tak zdroji (archiv ČTK, 22 rozhovorů, emailový dotazník). Na druhou stranu si je vědom omezení daných získanými a zpracovanými daty a na problémy, které tím mohly být při analýze a interpretaci způsobeny, čtenáře pravidelně upozorňuje. K úvodu patří ještě kapitola čtvrtá, která vymezuje pro potřeby textu definici a typologii politického aktivismu. Klíčové je nastíněné dělení na participační a transakční aktivismu. Zatímco participační aktivismus se zakládá na organizovaném členství, míře participace obyvatel na činnosti dobrovolných organizací („to co dělají obyčejní občané“), transakční odkazuje k advokačním organizacím a profesionálnímu aktivismu („to, co dělají aktivisté a jejich organizace“).

Zatímco míra participace je v ČR (velmi) nízká, autor naznačuje, že se rozvinula efektivní síť transakčního aktivismu. Ve svém výzkumu sleduje tři kombinace aktivismu a participace (s. 29): aktivismus s participací (př. odborů), aktivismus bez participace (environmentalisté, skupiny hájící lidská práva a práva žen jako nový transakční aktivismus; anarchisté jako nový radikální aktivismus), participace bez aktivismu (občanská sebeorganizace a epizodická masová mobilizace). Tyto pasáže

se zdají být z hlediska další interpretace textů klíčové. Následující text směřuje opět k metodologii, odkazuje na nástroje analýzy protestních událostí, definici protestní události etc. Autor z modů politického aktivismu objevujících se v ČR v zásadě vylučuje pouze epizodickou masovou mobilizaci (tedy typ „krátkodobé události, při níž se veřejnosti předvádí vysoký počet účastníků“). Uvádí pouze - coby ojedinělý - případ takovéto události kampaň „Děkujeme, odejděte!“. Nabízí se otázka, do jaké kategorie událostí by tedy řadil např. protesty proti policejnímu zásahu na technivalu Czechtek 2005 anebo kampaň „Česká televize – věc veřejná“? Jakkoliv však, autor nadále pracuje s tvrzením, že v ČR lze identifikovat pouze čtyři mody aktivismu: sebeorganizaci, nový transakční aktivismus, nový radikální aktivismus a starý participační aktivismus. Ty analyzuje v čase do četnosti organizování protestních událostí, s ohledem na velikost těchto událostí (počet účastníků), cíle, požadavky a repertoár jednání. V této souvislosti se objevuje kupř. konstatování, že většinu událostí tvoří „nenásilné demonstrace, shromáždění, pochody, petice, happeningy a performance“ (s. 51). Aniž by se jednalo o zpochybňování pravdivosti tohoto konstatování, je třeba odkázat na autorem představenou metodu zvolenou k vyhledávání kódovaných protestních událostí – jsou to klíčová slova použitá při prohledávání archívu ČTK (s. 22). Vzhledem k tomu, že převážná část klíčových slov odkazuje k demonstracím, shromážděním, pochodům, peticím, happeningům a performancím a stávkám, nemůže určitě být překvapením, že tyto byly nalezeny. To, co bylo hledáno a (příliš často zřejmě) nalezeno nebylo, bylo násilné jednání a stávky. Otázce ne-používání násilných strategií se autor dále věnuje i v textu samém. Pro autorovu analýzu ovšem bylo podstatné složení repertoáru u různých modů aktivismu, tedy kdo (kteří aktivisté) jedná daným způsobem a jak se repertoár akcí měnil v čase.

Podrobná analýza se zabývá především novým aktivismem, transakčním a radikálním, přičemž těžiště studie tvoří transakční aktivismus, analýza radikálního (neúspěšného) je užívána víceméně jako kontrast transakčního (úspěšného). Autor se aktivismem zabývá z několika perspektiv, přičemž využívá „model politického procesu“ a „teorii mobilizace zdrojů“ (s. 77).

Nebylo by účelné tlumočit celý autorův výklad, zdá se však, že z něj lze učinit přinejmenším některé předběžné závěry. Úspěch transakčního aktivismu u nás je výsledkem zahraniční intervence (počínaje financováním a konče politickou podporou). Ač to autor otevřeně neartikuluje, zdá se, že tento proces měl charakter (ideové, organizační atd.) kolonizace českého politického prostoru mezi soukromím a státem (tzv. občanské společnosti) zahraničními donory. Autor předkládá řadu argumentů proti tvrzení, že by zahraniční (mezinárodní) patronát vedl k de-politizaci či de-radikalizaci sítě transakčních aktivistů. Zároveň demonstruje, že mezinárodní patronát vede k rozvoji účinné politiky prosazování zájmů. U těchto zájmů však přinejmenším „nelze přesvědčivě odvodit“ poprávku z domácích zdrojů (s. 126). Jinak řečeno - témata, která jsou cizí či nenacházejí dostatečnou podporu mezi českou veřejností jsou výrazně zvýhodněna a úspěšně komunikována transakční sítí, která je závislá na zahraničních zdrojích. To je velmi zajímavé zjištění. Dlužno však zájmu poctivosti dodat, že autor svá zjištění interpretuje v jiném smyslu, totiž že transakční aktivismus je formou (úspěšné) reprezentace. Koho však a jakých zájmů?

Studie zároveň více než naznačuje, že naprostá většina populace se nijak nepodílí (nemůže či nechce) na artikulaci svých (nejen politických) zájmů a požadavků a na ovlivňování veřejných věcí s

výjimkou zcela lokálních („Not In My Backyard“) aktivit (sebeorganizace). Politika se tak redukuje na sféru izolovanou občanům a politická rozhodnutí jsou modifikována v lepším případě úzkou lobbistickou vrstvou (zastupující zájmy malých vyhraněných skupin populace?). Prohloubí-li se kupř. ekonomická krize, možná už za několik let bude možné posoudit, zda trendy nastíněné autorem v ČR dále posilují či se naopak zvýší participace občanů, kteří formulaci a prosazování svých zájmů začnou považovat jako politickou potřebu.

V případě publikace se bez pochyb jedná o velmi zajímavý příspěvek k výzkumu v dané oblasti, který nabízí řadu příležitostí k dalšímu bádání.

Gabařová, D. (ed., 2008): Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu. Praha: Varianty, Člověk v tísni o. p. s., ISBN 978-86961-54-5, 152 s.

Autor: Josef Smolík
Email: josef@mail.muni.cz

Příručka s názvem Dovedu to pochopit? (s podtitulem Hrozby neonacismu) byla vydána v roce 2008 obecně prospěšnou společností Člověk v tísni. Text (a přiložený CD-ROM) je určen především jako pomůcka učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům, jenž se tématu již věnují, či plánují problematiku do svých hodin zařadit. Příručka je jednou ze součástí širšího projektu, který se věnuje pedagogické osvětě týkající se neonacismu (například se jedná o kampaň Neonáček: chcete ho?, přednášky pro studentky a studenty pedagogických fakult vysokých škol atp.).

Na jednotlivých kapitolách příručky se podíleli Ondřej Cakl, Jaroslav Holek, Jan Charvát, Klára Kalibová, Miroslav Mareš, Jana Skácelová, František Valeš a Václav Zeman.

První kapitola (J. Charvát) se týká ideologie pravicového extremismu a seznamuje se základními termíny; především s termíny extremismus, ultralevice, ultrapravice, nacionalismus (ve formách liberální, konzervativní, expanzivní, protikoloniální, kulturní a etnický), antisemitismus (ve formách antijudaismu, rasového antisemitismu, tzv. „nového antisemitismu“, antisionismu a popírání holocaustu). Charvát správně definuje skutečnost, že „samotnou kritiku izraelské politiky nelze automaticky zaměňovat za antisemitismus“. Přesto upozorňuje na kontext antisionismu, kdy je „třeba vždy rozlišovat, zda je cílem kritiky seriózní politická analýza, anebo odpor proti samotné existenci Izraele, snaha paušálně odsoudit židovský stát, podobně jako byli dříve paušálně odsuzováni Židé jako jednotlivci“ (s. 17).

Podrobněji představeným termínem je i rasismus. Text se věnuje historií fenoménu, hlavním představitelům (J. A. C. de Gobineau, R. Knox, H. S. Chamberlain) a využití rasové doktríny v

nacistickém Německu. Diskutován je i současný a kulturní rasismus, stejně jako racialismus. I když se autor zaměřuje především na rasismus evropský, mohl upozornit i na rasové koncepce, které byly patrné i u příslušníků jiných etnik a ras.

Následná kapitola se věnuje fašismu, jeho historii, ideologickým východiskům a odlišnostem od nacionálního socialismu. Nacionálnímu socialismu je věnována další kapitola, která se věnuje především situaci v Německu v období po roce 1919, ideologii (vycházející z antikomunismu, antiliberalismu, antidemokratismu, vůdcovského principu apod.).

Od historického pohledu na fašismus a nacismus se Charvát dostává k současné krajní pravici. Zde je představen pojem neofašismus - jeho ideologie a vztah k nacionalismu. Rovněž je v této pasáži uvedena vlastní definice nacionalismu, přičemž autor dále předpokládá, že „z něj pak vyrůstá rasismus, který u historického fašismu poněkud chyběl“ (s. 29). V tomto místě by bylo vhodné diferencovat dvě roviny pojmu nacionalismus - v případě pozitivního emocionálního vztahu k vlasti lze hovořit o vlastenectví, v případě negativního hodnocení jiných národů a exkluzivního vnímání národa vlastního je lépe hovořit o nacionálním šovinismu.

U popisu neonacismu autor správně zmiňuje skutečnost, že pouze „relativně úzká skupina vůdců, resp. ideologů“ (s. 32) rozumí ideologickým otázkám, které vedou k aktivaci sympatizantů. Právě s mládeží, která není jasně ideologicky vyprofilována a obeznána s nacionálně socialistickou ideologií se pedagogové nejčastěji budou setkávat. I proto lze ocenit historický exkurz do této problematiky, který mohou učitelé dějepisu ve svých hodinách využít.

Následně je popsána kategorie reakčního populismu, přičemž je populismus správně vnímán jako politická technika (či strategie), kterou do určité míry používají všechny politické strany a je založen především na emocích (strachu, obavách, nejistotě atp.). V tomto místě autor uvádí jako příklady v ČR Národní stranu a Republikánskou stranu, čímž pravděpodobně je myšleno Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa (působící opět pod historickým a prověřeným názvem od 17. května 2008).

Zcela nedostatečně je popsána radikální levice, což s ohledem na zaměření textu lze akceptovat. Přesto právě tyto pasáže by mohly být pro učitele zajímavé s ohledem na mnohdy problematické přednášení o období 1945 - 1989.

Významnou roli hrají dle Charváta i subkultury mládeže, z nichž některé jsou blíže představeny (skinheads ve všech relevantních proudech, chuligáni i punkeři) a na základě historického vývoje a vnitřního štěpení a ideologických kořenů jsou vztaženy k tématu pravicového a levicového extremismu a radikalismu.

Další obsáhlá kapitola, jejímž autorem je Miroslav Mareš, se věnuje (neo)nacismu v českých zemích. V úvodní pasáži mohl autor alespoň osvětlit skutečnost, proč se čeští neonacisté označují za „národovce“ či „národní síly“. V historickém exkurzu jsou probrána období českých dějin v letech 1918 - 1938 (je popisován především prvorepublikový fašismus a vztah k německému nacionálnímu socialismu), 1939 - 1945 (kolaborace a aktivity pronacistických organizací) a 1945 - 1946 (působení skupiny Wehrwolf). Stěžejní popis se však zaměřuje až na situaci po roce 1989 (s tím, že jsou uvedeny spíše kuriozity před tímto obdobím, jako například Totenkopf), kdy vznikaly jednotlivé organizace postupně přebírající nacionálně socialistickou ideologii a jednotlivé strategie uplatňované

v zahraničí. Mareš popisuje subkulturu českých skinheadů po roce 1990, která se však jen zcela výjimečně profilovala na počátku 90. let 20. století nacionálně socialisticky. I v tomto kontextu se jeví jako nosný až popis od roku 1998, kdy vznikla Národní aliance, která seskupila mladé příznivce neonacismu. Přibližně ve stejném období začal působit Národní odpor a následovala angažovanost některých jedinců v rámci Pravé alternativy. V souvislosti s Národním odporem se naskýtá otázka, zda NO je organizací, či spíše pouze volnou sítí jednotlivých aktivistů a skupinek. Při popisu výsledků v krajských volbách v roce 2008 M. Mareš konstatuje, že DS ve „volbách získala přes 29 000 platných hlasů“, což však není pravdou. DS získala 28 865 hlasů. Textu by také prospělo, kdyby se v něm neobjevovaly spekulace „o možné podpoře neonacismu od íránských tajných služeb“ (s. 69). Rovněž autor mohl uvést a vysvětlit skutečnost, že „neonacisté nemají v rámci politického spektra v ČR vlastní stranickou reprezentaci“ (s. 70). Není to spíše popis faktu, že tuto reprezentaci ze zákona mít nesmějí?

Přínosem by jistě bylo propojení této části s následující kapitolou, týkající se legislativní úpravy v rámci protiextremistické politiky, eventuálně uvedení příkladů.

Následující kapitolu, která se zabývá aktivitami českých neonacistů na internetu, zpracoval František Valeš z Českého helsinského výboru. I když je patrné, že extremistické aktivity (nejenom ultrapravice, ale i ultralevice a náboženského extremismu) v prostoru sítě internet hrají významnou roli, lze jen obtížně předpokládat odstranění těchto materiálů či cenzuru „sítě sítí“, čehož si je autor vědom. Kapitola popisuje metodu plošného monitoringu českých internetových stránek, konkrétně 226 internetových zdrojů. Autor je člení do tří skupin: 1. ryze nacionalistické (40 %), 2. nesnášenlivé (15 %) a 3. neonacistické (přibližně 45 %). Asi nejproblematictější skupinou je právě skupina označená jako „tendenční a ryze nacionalistické zdroje“, která je také autorem vnímána jako tzv. „mezí“ kategorie. Tato skupina byla sestavena na základě takových kategorií, jako je češství, ochrana národních zájmů, zpochybňování teze multikulturalismu, vyjadřování pochybností či nepřízně vůči EU či USA. Jednak jsou všechny tyto záležitosti relevantními předměty diskusí, jednak nemohou být tyto kategorie spojovány s extremismem. Rovněž na zamyšlenou je kategorie „zpochybňování teze multikulturalismu“. Multikulturalismus rozhodně není teze, ale ani nějaké nezpochybnitelné dogma. Je to dle mého soudu především diskuse.

Další nepochopitelnou věcí je přetištění webových stránek časopisu Rexter bez označení, že se jedná o odborné periodikum zabývající se fenomény radikalismu, extremismu a terorismu. Čtenář může nabýt dojmu, že Rexter a uvedené stránky Odpor.org jsou aktivitami českých neonacistů na internetu.

Předposlední kapitola, autorů Ondřeje Cakla a Kláry Kalibové, se zabývá symbolikou neonacistických skupin. Autoři si jsou vědomi faktu, že „symboly jsou neonacistickými aktivisty užívány dynamickým způsobem“ (s. 90), přičemž nezanedbatelnou roli hrají státní represe, ale i módní vlivy. Podstatnou informací v této kapitole je fakt, že užívání symboliky může být „postihováno až v okamžiku, kdy je poznán význam konkrétního symbolu a podstata použití tohoto symbolu“ (s. 94), což je, jak autoři přiznávají, „poměrně složitý proces, při kterém je nezřídka potřeba posudku soudního znalce“ (s. 95). Samotné posuzování symbolů není snadnou záležitostí, protože část symbolů je mnohdy využívána i jinými skupinami, církvemi či organizacemi. I proto je podstatný závěr kapitoly, že by „neonacisté a

jejich sympatizanti měli být stíháni především za nenávistí motivované fyzické násilí“ (s. 96).

Stěžejní kapitola celého sborníku, jejímž autorem je Václav Zeman, je zaměřena na možné pedagogické metody, které lze využít v pedagogické praxi na základních a středních školách ve výuce občanské výchovy, dějepisu atp. Předložené modelové aktivity (Myšlenková mapa, Dražba pojmů, Image extremistů, Ideologie ultrapravice, Turnerovy deníky, Shromažďovací zákon a Proč nechci být extremistou) mohou být využitelné jak při jednotlivých vyučovacích hodinách, tak i při delších pedagogických blocích a seminářích. Samozřejmě modelové aktivity, tak jak jsou navrženy, mohou být posouzeny pouze v pedagogické praxi.

Zhodnocení pedagogických postupů se ujal M. Mareš, který spíše teoreticky upozorňuje na to, jak jednat s příznivcem neonacismu ve školním kolektivu, jaké zvolit postupy a argumentaci.

Jaroslav Holec z Asociace mediátorů ČR a Jana Skácelová z Pedagogické fakulty MU se v části týkající se pedagogické práce zamýšlejí nad technikami, jež jsou podstatné pro řešení konfliktních situací při komunikaci s dospívajícími sympatizujícími s různými formami extremismu. Autoři uvádí tyto techniky: objasňování, shrnování, zopakování názoru žáka a další vhodné komunikační strategie a techniky (brainstorming, SWOT analýza). V závěru svého příspěvku (s. 128) se dostávají autoři ke spolupráci mezi rodiči žáka s extremistickými postoji a pedagogem. Úloha rodičů je v celém textu zmiňována minimálně, s čímž především ve vztahu k užívání internetu ze strany dětí a mládeže nelze souhlasit. Stejně tak nejsou v textu zmíněny ani role školních psychologů, školních metodiků prevence atd. Rovněž absentuje rozpracování vztahu mezi jedincem s extremistickými postoji ve školním kolektivu, resp. v malé sociální skupině.

Sborník obsahuje (mimo CD-ROMu) i přílohovou část, která se mj. věnuje popisu akcí extrémní pravice za rok 2008. V této souvislosti se nabízí otázka, zda lze některé akce řadit do stejné kategorie (např. účast několika příznivců NO na demonstraci iniciativy Ne základnám, pietní setkání Národní strany u příležitosti narození Josefa Jungmanna a například pochod kolem plzeňské synagogy).

Dalšími přílohami jsou Zákon o právu shromažďovacím (84/1990 Sb.) a přehled extremistické symboliky. Předložený přehled extremistické symboliky však uvádí jako extremistické symboly i loga mimoparlamentních politických stran (Národní strana, Právo a Spravedlnost) a občanských sdružení (Vlastenecká fronta), které nespadají pod kategorii pravicový extremismus.

Poslední přílohou je Slovníček pojmů, který shrnuje v textu užívané termíny, politické strany, organizace a ideologie. Alarmující je popis nacistického pozdravu, což podle autorů je „natažená pravice vztyčená šikmo před sebe“ (s. 145). Tento popis nelze přijmout, jelikož nacistický pozdrav má 2 složky: 1. gesto a 2. verbální projev v podobě „Heil Hitler“ nebo „Sieg Heil“.

I přes některé výše uvedené výtky lze konstatovat, že se jedná o zajímavě zpracovanou metodickou příručku pro učitele základních a středních škol, která si jistě nalezne i čtenáře mimo pedagogické obory.

Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu je vydáván Centrem pro bezpečnostní a strategická studia, o.s. ve spolupráci s Katedrou politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. ▪ Vydáváno dvakrát ročně. ▪ *Výkonný šéfredaktor*: PhDr. Josef Smolík, Ph.D. ▪ *Redakční rada*: PhDr. Josef Smolík, Ph.D., doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D., Mgr. Richard Stojar a Ing. Štefan Danics, Ph.D. ▪ www.rexter.cz ▪ www.cbss.cz ▪ ISSN: 1214-7737